

Türkiye'nin İmar ve İnşa Davasında Bir Kamu Bankası: İller Bankasının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1933-1983)

Mehmed Gökhan POLATOĞLU

Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum

E-Mail: gokhan.polatoglu@erzurum.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3310-408X

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 20.12.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 12.08.2024

ÖZ

POLATOĞLU, Mehmed Gökhan, **Türkiye'nin İmar ve İnşa Davasında Bir Kamu Bankası: İller Bankasının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1933-1983)**, CTAD, Yıl 21, Sayı 42 (Bahar 2025), s. 171-209.

Türkiye, Millî Mücadele'nin (1919-1922) ardından ekonomik zorluklar, insan ve sermaye kaynağı ile teknolojik yetersizlikler gibi nedenlerden dolayı büyük ölçüde harap ve refah seviyeyi düşük bir ülke durumundaydı. Mustafa Kemal Atatürk'ün her bakımdan çağdaş bir ülke kurma hedefleri doğrultusunda yaşanabilir yerleşim yerlerinin oluşturulmasına da büyük bir önem verilmişti. Bu kapsamda imar ve inşa faaliyetlerinde esas rolü üstlenecek ve İller Bankasının temelini teşkil edecek Belediyeler Bankası 11 Haziran 1933'te kuruldu. Banka bir bakıma 1929 küresel ekonomik krizi sonrası Türkiye'de liberal ekonomi politikasının yerini devletçilik politikasına bıraktığı bir dönemde kurulmuştur. Türkiye'nin de derinden etkilediği bu zorlu dönemde bir kamu bankası hüviyeti taşıyan Belediyeler Bankası elektrik, içme suyu tesisatı ve kanalizasyon gibi alt ve üst yapı çalışmalarında aktif bir rol üstlenerek belediyelere destek vermiştir. Banka 1939'da başlayan ve 1945'te

sona eren İkinci Dünya Savaşı döneminde de kısıtlı bütçesi ile yatırımlarına devam etmiştir. Ancak ülkede yaşanan hızlı kentleşme ile birlikte mahalli idarelerinin zamanla ihtiyaçlarının artması Belediyeler Bankasında yapısal bir dönüşümü gerekli kılmıştır. Yapılan düzenlemeler neticesinde Belediyeler Bankası 13 Haziran 1945'te İller Bankası adını almıştır. İller Bankası büyük çaplı sermayesinin yanı sıra teknik bilgi ve deneyimlerini de sahaya aktarmasının bir sonucu olarak ülke genelinde daha planlı ve kapsamlı bir çalışma başlatmıştır. Bankanın bu çalışmaları 1933-1963 yılları arasında kapsayan kuruluş ve gelişim dönemi ile 1963-1983 yılları arasında atılım dönemi üzerinden yola çıkılarak; arşiv belgeleri, kurum resmî yayımları, araştırma ve inceleme eserler ile süreli yayımlara başvurularak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de şehir planlaması, şehircilik, planlama, imar, İller Bankası.

ABSTRACT

POLATOĞLU, Mehmed Gökhan, **A Public Bank in Reconstruction and Building of Türkiye: The Establishment and Activities of İlbank (1933-1983)**, CTAD, Year 21, Issue 42 (Spring 2025), pp. 171-209.

Following the War of Independence (1919-1922), Türkiye was a largely devastated and low-welfare country due to economic difficulties, human and capital resources, and technological inadequacies. In terms of Mustafa Kemal Atatürk's goal of establishing a modern country, great importance was given to the creation of livable settlements today. Municipalities Bank, which will assume the main role in this potential development and construction sector and organize what the Bank of Provinces can do, was established on June 11, 1933. Bank maintenance was established in Türkiye after the 1929 global economic crisis, when liberal economic policy was replaced by statism policy. Municipalities Bank, which has the identity of a public bank in Türkiye's deeply structured and difficult period, supports municipalities by taking an active role in infrastructure and superstructure works such as electricity, sewage water installation and sewerage. The bank continued its investments with its limited budget during the Second World War, which started in 1939 and ended in 1945. However, the rapid urbanization experienced in the countries and the increase in the needs of local administrations necessitated a structural division in the Municipalities Bank. As a result of the regulations, Belediyeler Bankası was renamed İller Bankası on 13 June 1945. İller Bank has initiated a more planned and comprehensive study across the country as a result of transferring its technical knowledge and experience to the field, as well as its large capital. These studies of the bank are based on the formation and development period that started between 1933-1963 and the breakthrough period that includes the period between 1963-1983, and are

carried out by constantly referring to archive documents, official publications of the institution, research and analysis studies and publications.

Keywords: Urban planning in Türkiye, Urbanism, Planning, Reconstruction, İlbank.

Giriş

Türkiye’de şehircilik faaliyetleri Cumhuriyet’in ilk yılları ile birlikte başlayacaktır. Ülke şehirleri genel itibarıyla yaşanan savaşlar, doğal afetler ve göçler nedeniyle yıkıma uğramış ve bakımsız bir durumdaydı.¹ Ülkedeki belediyelerin büyük bir bölümünün ise altyapısı yoktu. 389 belediyenin şartlara uygun olarak 29’unda park ve bahçe, 20’sinde içme suyu şebekesi, 4’ünde elektrik tesisatı ve 7’sinde spor alanı vardı.² Bu koşullar dikkate alındığında devlet ileri gelenleri, yeni bir oluşum içerisindeki ülkenin modern bir yapıya kavuşturulması için imar faaliyetlerine ayrı bir hassasiyet gösterdi. Dâhiliye Vekili Şükrü (Kaya) ülkedeki şehirlerin genel durumu ve buna karşın yapılması gerekenler üzerine şu beyanda bulunmuştur:³

“Eski, harap, metruk, mühmel bırakılmış şehirlerimizi tamir ve imar etmek, karanlık, dar ve tamirsiz, kaldırımsız, lağımsız, çamurlu yollarını tanzim etmek ve temizlemek, sokakları tenvir etmek tanzifatta bulunmak, hep belediyelere mevdu vezaiftir. Belediyelerin kuvvet ve salâhiyetini artırmak. menabii hayatîyesini korumak ve artırmak zamanı çoktan gelmiştir.”

Şehirciliğin ilerlemesi için yapılması gerekenler üzerine Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Atatürk ise şunları söylemiştir: “*Şehircilik işlerinde de, teknik ve plânlı esaslar dâhilinde çalışmak lâzımdır. Bunun için belediyelerimizi hukuka uygun bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak işiyle uğraşacak, merkezde bir teknik büro kurulmasını tavsiye ederim.*”⁴

İmar faaliyetlerinde belediyelerin kurumsal yetki ve etkisinin artırılması amacıyla Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren kanunlar çıkarılmaya başlandı. Bu doğrultuda 1924 yılında 423 sayılı Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu⁵ ile 485 sayılı Umûr-ı Belediyeye Mûteallik Ahkâm-ı Cezaiyye Hakkında

¹ Sedat Hakkı Eldem, “Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı”, *Mimarlık*, Sayı 11-12, 1973, s. 8.

² İlhan Tekeli, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Belediyecilik Anlayışının Oluşumu (1923-1930)”, *Mimarlık*, Sayı 2, 1977, s. 18.

³ *Şükrü Kaya Sözleri-Yazıları 1927-1937*, (Derleyen: Ekrem Ergüven), İstanbul, 1937, s. 15.

⁴ T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi*, Cilt 20, 1 Kasım 1937, s. 3.

⁵ T.C. *Resmî Gazete*, Sayı 63, 6 Mart 1924, s. 2.

Kanun Sureti⁶, 1926'da 831 sayılı Sular Hakkında Kanunu⁷, 1930'da 1580 sayılı Belediye Kanunu⁸ ve 1933'te 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu yayımlandı.⁹ Bu kanunlar ile birlikte şehirlerin imar planları da hazırlanmaya başladı. Ayrıca nüfusu on binden fazla olan yerlerin harita ve imar planları, içme suyu, kanalizasyon ve spor tesis işlerini yapmak amacıyla 7 Haziran 1935 tarihli ve 2763 sayılı kanun ile Dahiliye Vekilinin başkanlığında Nafia, İktisat, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletleri temsilcileri, Dahiliye Müsteşarı, Mahallî İdareler ve Belediyeler Bankası Umum Müdürleri ile Ankara İmar Müdürü'nün oluşturduğu “*Belediyeler İmar Heyeti*” kuruldu.¹⁰ Diğer taraftan yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olan Ankara'nın imarı için de çalışmalar başlatıldı. Bu kapsamda 28 Mayıs 1928'de yayımlanan 1351 sayılı kanun ile Ankara İmar Müdürlüğü kuruldu.¹¹ Müdürlüğün 1928'de düzenlediği Ankara'nın imar planı uluslararası yarışmasını Alman şehir plancısı Prof. Dr. Hermann Jansen kazandı.¹²

Türkiye genelinde 1930-1939 döneminde yürütülen diğer imar planlamaları sonucu ise Prof. Dr. Hermann Jansen Adana, Mersin, Ceyhan, İzmit ve Gaziantep'in; Prof. Dr. Ernst A. Egli Balıkesir'in; Jacques H. Lambert Erzurum'un ve Prof. Henri Prost İstanbul'un imar planını hazırladı.¹³ Tüm bu çalışmaların ekseninde ise temelleri 1933 yılında Belediyeler Bankasının kurulması ile atılan İller Bankası bulunmaktaydı. Bankanın teşkilinin 1930'lu yılların ilk yarısında gerçekleşmesinde, değişen iç ve dış dengelerin rolü etkili oldu. Bilhassa 1929 küresel krizinin Türkiye'yi de derinden etkilemesi ile birlikte 1930'lu yıllarda liberal ekonomiden devletçi bir iktisadi modele geçildi. Bunun bir sonucu olarak hazırlanan sanayi planları çerçevesinde belediyelerin kısa bir sürede bayındır hale getirilmesini sağlamak, mali kaynak ve imkânları sınırlı ölçüde bulunan bu idarelere kredi

⁶ T.C. Resmi Gazete, Sayı 70, 17 Mayıs 1924, s. 1.

⁷ T.C. Resmi Gazete, Sayı 368, 10 Mayıs 1926, s. 1.

⁸ T.C. Resmi Gazete, Sayı 1471, 14 Nisan 1930, s. 8837.

⁹ T.C. Resmi Gazete, Sayı 2433, 21 Haziran 1933, s. 2755.

¹⁰ T.C. Resmi Gazete, Sayı 3029, 15 Haziran 1935, s. 5327.

¹¹ T.C. Resmi Gazete, Sayı 902, 30 Mayıs 1928, s. 5249.

¹² *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, Cilt IV, İstanbul, 1974, s. 1280.

¹³ Niyazi Duranay-Ersen Gürsel-Somer Ural, “Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması”, *Mimarlık*, Sayı 7, 1972, s. 67.

desteğinde bulunmak amacıyla 11 Haziran 1933 tarihli ve 2301 sayılı kanun doğrultusunda 15 milyon TL sermayeli Belediyeler Bankası kuruldu.¹⁴

Belediyeler Bankasının devreye girmesi Türkiye'nin kalkınması ve şehirleşmesi bağlamında bu sürecin önemli bir ayağını oluşturdu. Banka tarafından 1933-1945 döneminde dokuz şehir ve kasabanın imar planı doğrudan ve on ikisi emaneten yapılırken, yirmi dokuz şehir ve kasabanın imar planları ise ihale edildi.¹⁵ Ancak bu rakamlar oldukça yetersizdi. Bununla birlikte Türkiye koşullarının zamanla değişmesi, Belediyeler Bankasının yapısal dönüşümünü de beraberinde getirecekti. Hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği gereksinimler, yerel yönetimlere bilhassa belediyelere finansal kaynak desteğinin yanı sıra teknik bilgi ve deneyim aktarımının da sağlanmasını gerekli kıldı.¹⁶ Diğer taraftan bankanın faaliyet alanını genişletmek adına köyleri ve il özel idarelerini de teşkilat içine katmanın faydalı olacağı ön görüldü.¹⁷ Faaliyet alanlarının artması ile birlikte yüksek sermaye gerektiren yatırımların artışı da kaçınılmazdı.¹⁸ Tüm bu hususlar dikkate alındığında Belediyeler Bankasının bir devamı niteliğinde olmak üzere 13 Haziran 1945 tarihli ve 4759 sayılı kanun ile bankanın adı ile görev, yetki ve sorumlulukları genişletilerek yeni bir hukuki statü oluşturulması sağlandı. Kanuna göre il özel idareleri, belediye ve köy idareleri ile kurumların imar işlerini yerine getirmek amacıyla 100 milyon TL sermayeli ve Ankara merkezli olarak İller Bankası kuruldu.¹⁹ İller Bankası 1945 yılında kurulurken finansal ve teknik destek sağlayacak araç ve mekanizma esası da göz önünde bulunduruldu. Kuruluşundan itibaren yapı ve işlevini koruyacak olan İller Bankası kendi öz kaynaklarıyla Türkiye'nin

¹⁴ T.C. Resmi Gazete, Sayı 2435, 24 Haziran 1933, s. 2776; *İller Bankası Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2001, s. 7.

¹⁵ İlhan Gülgeç, "İmar Planlama Süreci ve Bu Süreçte İller Bankasının Yeri", *Türkiye'de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirilmesi, Dünya 15. Şehircilik Günü 3. Türkiye Şehircilik Kongresi 6-7-8 Kasım 1991*, İzmir, 1991, s. 27.

¹⁶ *Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Bankacılığı Araştırması*, Ankara, 1993, s. 83-85.; İller Bankasının sermayesi kuruluş kanununa göre il özel idare ve belediyelerin yıllık gelir tahsilatının %5'leri ile bunlara bağlı kurum ve birliklerin yıllık safı gelirlerinin %5'leri, bina ve arazi vergileri tahsilatından ayrılan %3'ler ve Bankanın net kârından ayrılan %30'lardan meydana gelmekteydi. Macit Kayra, "İller Bankası", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Sayı 185, Mart 1961, s. 51.; Sururi Kocaimamoğlu, "İller Bankası", *Bankacılık Ansiklopedisi*, Ankara, 1983.

¹⁷ Nezih Varcan, "İller Bankası ve Mahallî İdareler ile Olan İlişkileri", *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 30 Haziran 1988, s. 420.

¹⁸ Tufan Çakır, "İller Bankası ile Belediyeler Arasındaki İlişkiler", *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1, 1 Aralık 2001, s. 232.

¹⁹ T.C. Resmi Gazete, Sayı 6039, 23 Haziran 1945, s. 8029.

imar ve inşaa faaliyetlerinde bir kamu kuruluşu olarak büyük ve önemli bir misyonu yerine getirdi.

İller Bankasının Kuruluş ve Gelişim Dönemi Faaliyetleri (1933-1963)

Türkiye’de 1923-1931 sürecinde devlet müdahalesinin sınırlı olduğu karma ekonomi politikası uygulanmıştır. 1929 küresel iktisadi kriz sonrası ise ekonomide içe dönük bir yapıya dönmüş ve 1930’ların ilk yarısından itibaren korumacı devletçi bir politika benimsenmiştir.²⁰ Bu aşamadan itibaren ülkenin kendi imkân ve öz kaynakları kullanılarak kalkınma faaliyetlerinde bulunuldu. Kamusal imkânlar ölçüsünde yaşanılabilir şehirlerin inşası ise bunun bir parçasını oluşturdu.²¹ İlk aşamada şehir ve kasabaların imar davasında mevzuat ve uygulama bakımından kalkınmaya engel olan etkenler ele alındı ve gerekli yasal düzenlemelere gidildi. Bunlardan 1933 tarihli ve 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile Türkiye’deki şehir ve kasabaların imarı için yeni bir safhaya geçilmiş oldu. Yeni Kanuna göre her şehir ve kasaba bir harita ve imar planı hazırlamak zorundaydı. Malî gücü yeterli seviyedeki belediyeler bu eksikleri gidermek için hızla çalışmalara başlarken, teknik eksiklikler ve mali zorluklar içerisindeki belediyeler imar işlerinde herhangi bir ilerleme kaydedemedi. Bunun üzerine büyük bütçe gerektiren işlerde belediyelere düşük faizli ve uzun vadeli kredi sağlayacak İller Bankasının kurulması için 1933 yılında çalışma başlatıldı.²²

İller Bankasının kuruluş temelleri 3 Nisan 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 131. Maddesi’ne dayanmaktadır. Buna göre belediyelere ait bir banka kuruluncaya kadar belediyelerin yıllık bütçelerinden ayrılacak %5’lik bir kısım, yirmi yıl boyunca Hükümet’in belirleyeceği bir bankaya ödenecekti.²³ Biriken bu sermaye ile belediyelerin yapısal ihtiyaçlarını karşılayacak bir banka kurulacaktı. Belediyelerin imar faaliyetlerini finans etmek amacıyla ise 11 Haziran 1933’te “Belediyeler

²⁰ Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXIII, Sayı 2, 2007, s. 65-68.

²¹ Oğuz Doyran-Şükran Sırkıntıoğlu Yıldırım, “Kurumsal Yönetim ve Performans İlişkisinin İncelenmesi: İller Bankası A.Ş. Örneği”, *International European Journal of Managerial Research*, Cilt 6, Sayı 10, 31 Ağustos 2022, s. 39.

²² Mithat Yenen, “Türk Şehirleri ve Türkiye’de Şehircilik”, *Arkitekt*, Cilt 1954, Sayı 269, 3 Haziran 1954, s. 73.

²³ T.C. *Resmî Gazete*, Sayı 1471, 14 Nisan 1930, s. 8837.; Ernst Reuter, “Belediyeler Bankası”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 4, Sayı 1, 1943, s. 47.

Bankası” adıyla bir banka kuruldu.²⁴ Bankanın kuruluş sürecine ilişkin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya şu beyanda bulunmuştur:²⁵

“Biliyorsunuz. 1580 numaralı Belediyeler Kanununa göre, belediyelerden banka hissesi olarak alınan %5 ler bir buçuk milyon lirayı bulduğu için bu Bankayı behemehal kuracağız. Sizi, Avrupa’dan bu maksatla getirdiğimiz tanınmış mütehassıslardan Wolfard ile birlikte Belediyeler Bankası’nı kurmak için süratli bir çalışmaya davet ediyorum, önümüzdeki Cumhuriyet Bayramı’na bu bankayı halkın hizmetine açmış bulunacağız.”

Bu konuşmaya binaen gazeteci ve siyasetçi Yunus Nadi, Belediyeler Bankasının kuruluşu hakkında şunları söylemiştir:²⁶

“Belediyeler Bankası, modern Türkiyemizde şehirciliğin dayanacağı kuvvetli müessesedir. Türkiyemizde şehirciliği yaratmak ve yürütmek için böyle bir bankaya mutlak bir ihtiyaç vardı ve onun uğrunda ne kadar fedakârlık edilse yerinde idi. Bu fikri bir hakikat haline sokmak şerefi Dahiliye Vekilimiz Şükrü Kaya’ya aittir.”

Belediyeler Bankası 1 Kasım 1933 tarihinde faaliyete geçti.²⁷ Bankanın ilk genel müdürü İsa Zihni (Sönmez) oldu.²⁸ Sönmez, Bankanın ilk döneminde idari ve fiziki yapısı hakkında şu bilgiyi aktarmıştır: “*Banka’da İdare Meclisi ve Genel Müdürlü’nden odacısına kadar topu topu on yedi kişi vardı. Yerimizde Ulus’ta şimdiki Ankara Palas’ın hemen altında bulunan küçük bir bina idi.*”²⁹ Geçici olarak bu binadaki çalışmaların ardından Ankara Belediyesi’nin bankaya taahhüt ettiği hisse karşılığında belediyenin Opera Meydanındaki arsası verildi ve buraya Belediyeler Bankasının genel merkez binası inşa edildi.³⁰

Belediyeler Bankası, il özel idareleri ve belediyelere finansal destekte bulunmak, danışmanlık ve denetim hizmetleri vermek, yerel yönetimlere uluslararası ölçekte projeler hazırlamak ve kaynak aktarımında aracılık etmek, kalkınma ve yatırım bankacılığı ifa etmek gibi işlevleri yerine getirecekti.³¹

²⁴ T.C. Devlet Arşinleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşini (BCA), 30.1.0.0/109.689.12, 00.00.1955.

²⁵ Zeki Metiner, “Bankamızın Kuruluşu ve İlk Genel Müdürümüz İsa Sönmez”, *İller Bankası Dergisi*, Sayı 33, 1 Mayıs 1933, s. 18.

²⁶ Yunus Nadi, “Belediyeler Bankası ve Memleketimizde Şehircilik Hareketleri”, *Cumhuriyet*, 9 İkinciteşrin 1937, s. 1.

²⁷ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 5.

²⁸ *İller Bankası Dergisi*, Sayı 1, 1 Haziran 1967, s. 5.

²⁹ *İller Bankası Dergisi*, Sayı 33, 1 Mayıs 1970, s. 20.

³⁰ Naci Yılmaz, *1930-1946 Döneminde Türk Bankacılık Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 187.

³¹ <https://www.ilbank.gov.tr/sayfa/statu-ve-amac> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2022)

Belediyeler Bankası ilk faaliyet yılları olan 1933-1944 döneminde belediye çalışmalarına 20.031.000 TL kaynak tahsis etti. Bu kaynağın 4.784.000'i su tesislerine, 5.284.000'i elektrik tesislerine, 5.000.000'nu İstanbul'a, 2.320.000'i yapı işlerine ve 2.643.000'i ise diğer çalışmalar için ayrıldı.³² Bankanın yürüteceği faaliyetler için zaman içerisinde sermaye artırımına gidildi. Son faaliyet yılı olan 1944'te sermayesi 30.000.000 TL arttırıldı.³³

İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde (1939-1945) savaşın ekonomi üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler, yoğun bir iktisadi daralmaya ve fiyat artışına neden oldu. Bununla birlikte kamu harcamalarının reel tutarında düşüşler yaşandı. Öyle ki yatırımların toplam kamu harcamalarındaki oranı 1933-1938 döneminde %14,2 iken, 1939-1945 döneminde %11,5 seviyesine geriledi. Bu dönemde güvenlik harcamalarında artış yaşanmasına karşın, mahallî idarelerin kamu harcamaları içerisindeki payında düşüş yaşandı. Bu düşüş, il özel idarelerine kıyasla belediyelerde daha fazla bir oranda gerçekleşti. Reel tutarı en fazla düşen harcama alanı ise altyapı oldu.³⁴ Özel amaçlı bir uzmanlık bankası işlevi taşıyan Belediyeler Bankası teknik ve mali destek verme noktasında yetersiz kaldı.³⁵ Bu yüzden 1940'lı yıllardan itibaren yeniden yapılanma sürecine gidildi. Bankanın tevsii ve faaliyet sahasının genişletilmesi ile il, özel idare ve köy idarelerinin de görev alanı içine alınması suretiyle İller Bankasına dönüştürülmesi çalışmaları başladı.³⁶ TBMM'de 29 Temmuz 1944'te hazırlanan kanun tasarısı ile Belediyeler Bankasının, Mahallî İdareler İmar Bankasına dönüştürülmesi gündeme geldi. Bütçe Komisyonu'nda tasarı hakkında yapılan görüşmeler sonucu Banka adının “İller Bankası” olması üzerinde mutabık kalındı.³⁷ Yeni kurulacak bankanın Belediyeler Bankasının devamı niteliğinde olduğu TBMM Plan Bütçe Komisyonu'nun 25 Mayıs 1945 tarihli raporunda şu ifadelerle belirtilmiştir:³⁸

“1933 yılında kurulmuş olan Belediyeler Bankasının çalışmalarından, şehir ve kasabalarımızın muasır tekniğe uygun şekilde kurulması ve belde

³² Ziya Çoker, *İller Bankası ve Mahallî İdareler*, Ankara, 1986, s. 5.

³³ *BCA*, 30.18.1.2/105.24.9, 13.04.1944.

³⁴ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, Haz.: Memduh Yaşa vd., İstanbul, 1980, s. 576-578.

³⁵ Derya Bozoklu, “Atatürk Döneminde Bankacılık Sistemi ve Gelişimine Genel Bir Bakış”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 55, 1 Mart 2003, s. 294.

³⁶ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 5.

³⁷ <https://www.ilbank.gov.tr/sayfa/tarihce> (Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2022)

³⁸ Ömer Yılmaz, *İller Bankası'nın Mahallî İdareler İle Olan İlişkisinin Dünü, Bugünü, Geleceği*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1994, s. 10.

tesislerinin muayyen bir plan ve program dahilinde vücuda getirilmesi hususlarında elde edilen müspet sonuçlar bu çalışmaların il ve köy idareleri sahasına teşmilinin faydalı olacağını böylece mali ve teknik imkanların birleştirilmesi suretiyle şehir, kasaba ve köylerimizin bayındır olması işinde daha süratli adımlarla ilerlemek imkanlarının sağlanabileceğini göstermiş olduğundan, Belediyeler Bankasının il özel idare ile köy idarelerini de sinesinde toplamak suretiyle daha geniş bir hale konulması amacıyla vücuda getirilmiş olan kanun tasarısı komisyonumuzca da uygun görülmüştür.”

Merkezi Ankara olmak üzere; Belediyeler, İl Özel İdareleri ve köyleri kapsayan İller Bankası Genel Müdürlüğünün kurulması ise 13 Haziran 1945 tarihli ve 4759 sayılı Kanun ile kabul edildi.³⁹ İller Bankasının kuruluş aşamasında Başvekil Şükrü Saraçoğlu tarafından Meclis’e sunulan gerekçede kanunun hazırlanış amacı şu şekilde açıklanmaktadır:⁴⁰

“Şehir ve kasabalarımızın muasır tekniğe uygun şekilde kurulmasını, belde tesislerinin muayyen bir plan ve program dahilinde kısa zamanda vücuda getirilmesini temin maksadıyla 1933 yılında teşkil edilen Belediyeler Bankasının iktisadi krizlerin ve İkinci Cihan Harbinin doğduğu, büyük müşküller, gayri müsait ve ağır şartlar içinde geçen faaliyet devresinde elde edilen müspet neticeler bu teşkilin tevsii ve faaliyet sahasının vilayet hususi idareleri ile köy idarelerine teşmili zarureti ortaya atmış bulunmaktadır.”

İller Bankasının kurumsal yapısı; genel kurul, müdürler kurulu, denetçiler ve genel müdürlük olarak sınıflandırıldı.⁴¹ İller Bankasının faaliyetinden faydalanacak idareler arasında; il özel idareleri, belediyeler, köy idareleri ile bu idarelerin kuracakları birlikler ve bu idarelere bağlı tüzel kişiliğe sahip veya olmayan katma bütçeli idare ve kurumlar yer almaktaydı.⁴² Belediyeler Bankasına göre görev alanı daha geniş olan İller Bankası, yalnızca bir finans sağlayıcı olarak değil aynı zamanda doğrudan veya dolaylı olarak yatırımlarda bulunan bir kurum vasfına sahipti.⁴³ İller Bankasının ilk genel müdürlüğüne ise 31 Ocak 1945’te Aşki Naili Eren atandı. (bk. Ekler - Görsel 1)⁴⁴

³⁹ T.C. Resmi Gazete, Sayı 6039, 23 Haziran 1945, s. 8935.

⁴⁰ Çoker, *age*, s. 5-6.

⁴¹ *Türk Ansiklopedisi*, Cilt XX, Ankara, 1972, s. 99.

⁴² Şevket Doğan, *İller Bankası ve Belediyelerle Olan İlişkileri ve Yardımları*, Türkiye Belediyecilik Derneği, Ankara, 1968, s. 7.

⁴³ Birgül Ayman Güler, “Kentsel Altyapı Finansmanı-Belediyeler Bankası: 1933-1945”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1, Mart 1996, s. 90.

⁴⁴ *İller Bankası Dergisi*, Sayı 3, 1 Ekim 1967, s. 16.; Aşki Naili Eren 10 Haziran 1893’te İstanbul’da doğdu. İlk ve orta öğretimini İstanbul’da, lise eğitimini Selânik’te tamamladı. Paris’te pedagoji ve psikoloji kurslarına gitti. Ardından Monpelya’da Yüksek Ziraat Okulu’na devam etti. Birinci

İller Bankasının görevleri arasında; mahallî idarelerin, bu idarelerin kuracakları birliklerin ve bağlı idare ve kurumların yapacakları mahallî kamu hizmetleriyle ilgili tesisleri, yapıları ve diğer işlerin yapımına destek olmak; şehir, kasaba ve köylerin kuruluş ve imarında plan ve programların hazırlanmasında kredi desteği sağlamak; bankacılık faaliyetlerinde bulunmak; her türlü araç ve malzemeleri temin etmek ve yapılacak işler için gerekli tesisleri doğrudan doğruya veya ortaklık yoluyla inşasını sağlamak; kredi desteğiyle yapılan işlerin fenni Nezaret ve denetimini üstlenmek; mahallî idarelerin ve bunların teşkil ettiği kurumların menkul ve gayrimenkullerini istem üzerinden sigorta ettirmek; kendi adına ve hesabına veya ödenekleri bütçelerinden verilmek şartıyla mahallî idareler hesabına teknik elemanlar yetiştirmek üzere öğrenci okutmak ve yurt dışına öğrenci ve stajyer göndermek; Millî Eğitim Bakanlığı'ndan izin almak şartıyla meslek kursları açmak; mahallî idarelerin kuruluş, yapı imar, tezyin ve sağlık işlerinin kolaylıkla yapılmasını sağlamak için gerekli bilgileri vermek, yol göstermek ve bu idarelerin yaptıkları faydalı iş ve teşebbüsleri yaymak üzere dergi, kitap ve benzeri çalışmaları yayımlamak yer almaktaydı.⁴⁵

Ülkenin imar ve kalkınmasında yerel yönetimlere kredi ve teknik yardım sağlayacak olan İller Bankası, vereceği kamu hizmetleri ile içme suyu, kanalizasyon⁴⁶, mezbaha, hal binası, hamam ve kaplıca gibi hizmetler için ödenmiş sermayesinin yarısını geçmemek ve yirmi yılı aşmamak üzere finansal destekte bulunacaktı.⁴⁷ Belediyelerin harita ve imar planı işlerinin finansmanını ise Belediyeler Fonu aracılığıyla karşılanacaktı.⁴⁸ İller Bankası harita, imar planı, içme suyu, elektrik işlerinin yanı sıra; belediyelerin turizm, gıda, içki, sanayi ve ticaret hizmetlerine dönük olarak otel, motel, kaplıca, gazino, plaj, ekmek fabrikası, fırın, kaynak suyu şişeleme tesisleri, gübre, hal,

Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'ye döndü. Bir süre Antalya'da Fransızca öğretmenliği yaptı. 1926'da Ziraat Bankası İstanbul Şubesi Müdür Muaviniği ve akabinde Aydın, Trabzon ve İzmir'de Ziraat Bankası Müdürlüğü görevlerinde bulundu. 31 Ocak 1945'te ise İller Bankasına Genel Müdür olarak atandı. 31 Temmuz 1947 tarihine kadar Genel Müdür olarak görevde bulundu. Aşkı Naili Eren 29 Mayıs 1952'de öldü. Zeki Metiner, "İller Bankası'nın Kuruluşu ve İlk Genel Müdür Aşkı Naili Eren", *İller Bankası Dergisi*, Sayı 37, 1 Eylül 1970, s. 18.

⁴⁵ Çoker, *age*, s. 7-8.

⁴⁶ İller Bankasının içme suyu hat döşeme ve sondaj işleri dışında diğer bir altyapı hizmeti olan kanalizasyon çalışmaları 1969 yılında başlamıştır. İlk aşamada kanalizasyon tesisatının yapılacağı yerleşim yerinin büyüklüğüne göre "Ana Plan Olabilirlik Projesi" ve "Kanalizasyon Avan Projesi" hazırlığı yapılmaktaydı. Daha sonra "Uygulama Projesi" aşamasına geçilmekte ve en son aşamada ise inşaa çalışması başlatılmaktaydı (Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Bankacılığı Araştırması, Ankara, 1993, s. 100.)

⁴⁷ T.C. *Resmî Gazete*, Sayı 6039, 23 Haziran 1945, s. 8931.

⁴⁸ A. Kadir Topal, "İller Bankası'na Genel Bir Bakış", *İller Bankası Dergisi*, Sayı 2, Şubat 1997, s. 3.

açık pazar, dükkân, iş hanı, hamam, sinema, banyo, belediye binası, garaj ve düğün salonu gibi işlerin yapı inşasıyla ilgilenecekti.⁴⁹

İller Bankasının kurulduğu 1945 yılı aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın da sona erdiği bir zamanı temsil etmesi bakımından oldukça önemlidir. Zira savaşın sona ermesiyle birlikte kamu harcamalarına ayrılan paylarda da yükselişler yaşanacaktır. Bu durum, ülkenin imar ve inşa faaliyetlerini üstlenecek olan İller Bankasının yatırım bütçesinin hacmini de olumlu yönde etkileyecektir. Nitekim İller Bankasının ilk faaliyet dönemi olan 1946-1950 yılları arasında öz kaynakları ile yapılacak işler için 60.911.147 TL borç verildi. 20.825.865 TL fon tahsis edildi. İhale edilen 977 iş için 55.384.053 TL, ikmal edilen 472 iş için 30.769.225 TL ve 1950 yılına devredilen 505 iş için 24.614.828 TL aktarıldı.⁵⁰ 1950-1955 döneminde 110.090.262 TL ve 162.691.177 TL tahsis edildi. İhale edilen 2.027 iş için 246.841.375 TL, ikmal edilen 1.571 iş için 88.084.992 TL ve 1950 yılından itibaren ihale edilerek yapılmakta olan 456 iş için 158.756.383 TL ayrıldı.⁵¹ Bankanın sermayesi 1954 tarih ve 6407 sayılı Kanun ile 300.000.000 TL'ye çıkarıldı. Bunun 120.000.000 TL'si belediyelere, 120.000.000 TL'si özel idarelere ve 60.000.000 TL'si köylere tahsis edildi. Bakanlar Kurulu'na aynı kanun ile Banka sermayesinin 600.000.000 TL'ye çıkarılması yetkisi de tanındı.⁵² Bankanın sermaye kaynakları, belediye ve hususi idare gelirlerinin %5'inden, arazi ve bina vergisi tahsilatının %3'ünden ve köy hissesi olarak yıllık safı kârının %30'undan⁵³ bütçeden veya herhangi bir yerden yapılacak her türlü yardımlar, belli bir tahsis yeri gösterilmeksizin veya sermayeye katılmak üzere yapılacak bağışlar, özel kanunlar ile Banka sermayesine eklenecek para ve mallardan oluşmaktaydı (bk. Ekler – *Tablo 1*)⁵⁴

İller Bankasının fon miktarı genel müdürlüğün kurulduğu ilk yıllarda henüz mevcut değilken, 1947 yılında oldukça cüzi bir miktarda idi. İlerleyen yıllarda ise hızla artan bir kaynak havuzu oluşturuldu. İkraz miktarlarına bakıldığında 1945-1950 süresinde istikrarlı bir artış yaşanırken 1950-1951 döneminde düşüş yaşandı. 1954 yılına kadar ise yükselişini sürdürdü.

⁴⁹ *İller Bankası*, Ankara, 1981, s. 12.

⁵⁰ *BCA*, 30.1.0.0/109.689.9, 31.05.1955.

⁵¹ *BCA*, 30.1.0.0/109.689.9, 31.05.1955.

⁵² *BCA*, 30.1.0.0/109.689.12, 00.00.1955.

⁵³ *1950-1957 İller Bankası Çalışmaları*, İller Bankası, Ankara, 1958, s. 3.

⁵⁴ Doğan, *age.*, s. 8.

İmar Planı ve Harita İşlerine Yönelik Faaliyetler

Belediyeler, 1882 yılında yayımlanan Ebniye Kanunu'nun 21 Haziran 1933 tarihinde yürürlüğe giren 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile değiştirilmesi ile harita ve imar planlarını yapmak veya yaptırmak yetkisine sahip oldu. Belediyelerin teknik eleman ve finansman yetersizliği nedeniyle bu işleri yapmakta güçlük çekmemesi amacıyla 1933 yılında Belediyeler Bankası kuruldu. Ayrıca belediyelere teknik yardım sağlamak amacı ile 1936 yılında İmar Fen Heyeti teşkil edildi. Heyet, belediyelerin yapacağı harita, imar planı ve su işlerinde danışmanlık ve kontrollük hizmetlerini gerçekleştirdi.⁵⁵ İmar Fen Heyeti 1945 yılında İller Bankası Genel Müdürlüğüne bağlandı. İmar Fen Heyeti 1949 yılında teknik müdürlüklere ayrıldı ve Harita İşleri Şube Müdürlüğü kuruldu. İller Bankasına devredilen teknik hizmetler ise İller Bankası Fen Heyeti tarafından yürütüldü.⁵⁶ Diğer taraftan nüfusu 50.000'den az beldelerin su, elektrik, mezbaha, harita alımı ve imar planı yapımı işlerinde kullanılması için 18 Haziran 1947 tarihinde kabul edilen 5116 sayılı kanunla İller Bankası adına bir fon kuruldu. Böylece küçük belediyelerin imar planı yaptırma eğilimi hızlandırılacaktı.⁵⁷ Bu aşamada finansal destek için 1 Temmuz 1948 tarihinde kabul edilen 5237 sayılı Belediye Gelirleri Yasası ile büyük belediyelerin gelirlerini bir, küçük belediyelerin gelirini üç kat artırıldı.⁵⁸

Türkiye'de şehir imar planı çalışmaları 1928 yılında başladı. Özellikle yabancı uzmanlar tarafından 1940 yılına kadar Gaziantep, İzmit, Adana, Mersin ve Erzurum'un şehir planları yapıldı. 1950'li yıllarda büyük kentlere göçün artması ile ülkede şehirleşme hareketlerinde yeni bir döneme geçildi. Bununla birlikte büyük şehirlerin imar planlarında revizyona gidildi.⁵⁹ Türkiye'de 1950-1960 döneminde uygulanan liberal ekonomik politikalar ekseninde imar planlamalarında da yeni yasal düzenlemelere gidildi. Bu kapsamda 9 Temmuz 1956 tarihinde yürürlüğe giren 6785 sayılı İmar Yasası ile imar planının onayının ardından belediyeler kendi mali imkanları ölçüsünde dörder yıllık imar programları hazırlayacaktı.⁶⁰ 9 Mayıs 1958 tarihinde kabul edilen 7116 sayılı İmar ve İskân Vekâleti Kuruluş ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun ile Bakanlığa; bölge, şehir, kasaba ve köylerin

⁵⁵ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 50-52.

⁵⁶ *Cumhuriyetimizin 75. Yılında İller Bankası'nın 65 Yılı*, Ankara, 1998, s. 74.

⁵⁷ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 6642, 26 Haziran 1947, s. 12561.

⁵⁸ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 6953, 9 Temmuz 1948, s. 14345-14346.

⁵⁹ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 53-56.

⁶⁰ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 9359, 16 Temmuz 1956, s. 15109-15110.

harita ve imar planlarını hazırlamak ve hazırlatmak ile bölge imar planları için alakalı vekâletlerle etütler yapmak ve bu etütlere göre gereken hukukî ve idarî tedbirleri müştereken almak görevi verildi.⁶¹ Böylece bölgeler arası dengesizlikleri gidererek tüm yurttaki dengeli kalkınmayı sağlayacak olan bölge planlaması ve bölgesel kalkınma planlarının yapılmasına zemin hazırlandı. Bu noktada İller Bankası önemli bir rol üstlenecekti.⁶²

İller Bankası 1960'lı yıllarda, kasaba ve şehirlerin imar planlarını yapmaya devam etti. Bu kapsamda Konya, Erzurum, Sivas, Adana, İzmir ve Trabzon gibi büyük şehirlerin imar planlarının hazırlanması aşamasında yarışmalar düzenlendi. 1933-1945 sürecinde sekiz şehir ve kasabanın imar planı yapılırken, bu sayı 1945-1962 döneminde 1.622'ye kadar yükseldi.⁶³ Harita işlerinde ise İmar Fen Heyeti görev yapmakta olup Belediyeler Bankası ile bu şube, İller Bankası Fen Heyeti'ne devredildi. İmar Fen Heyeti 1949 yılında Teknik Müdürlüklere dönüştü. Teknik Müdürlükler arasında Harita İşleri Müdürlüğü de yer almaktaydı. Hızlı kalkınma ve nüfus artışı nedeniyle harita alım işlerinde de büyük çapta bir artış yaşandı. Talebi karşılamak için Harita İşleri Müdürlüğü 1968 yılında Harita Dairesi Başkanlığı adıyla yeniden teşkilatlandırıldı (bk. Ekler – Tablo 2; Görsel 2 ve 3).⁶⁴

İller Bankasının ülke genelindeki çalışmalarını planlı ve daha kapsamlı bir şekilde yürütmesi için 18 bölge müdürlüğü teşkil edildi. Bunlardan 1953 yılında kurulan Elazığ Bölge Müdürlüğü; Elazığ, Bingöl, Malatya ve Tunceli illerini kapsamaktaydı. İzmir Bölge Müdürlüğü 1955 yılında açıldı. Aydın, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla ve Uşak illerindeki 112 belediye, 5 su ve kanal idaresi ile 1 il özel idaresine hizmet vermektedir. Bursa Bölge Müdürlüğü 1955 yılında kurulup Bursa, Balıkesir, Çanakkale ve Yalova'daki 76 belediyeyi desteklemektedir. 1955 yılında açılan Trabzon Bölge Müdürlüğü; Trabzon, Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane ve Rize illerini kapsamaktaydı. Diyarbakır Bölge Müdürlüğü 1955 yılında teşkil edildi. Diyarbakır, Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerindeki 71 belediyeyi içermektedir. Ankara Bölge Müdürlüğü 1958 yılında Ankara Amirliği adıyla kuruldu. 1959 yılından itibaren 5. Bölge Müdürlüğü adıyla faaliyetlerini sürdürdü. Bünyesinde Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Düzce ve Kırıkkale yer almaktaydı. Erzurum Bölge Müdürlüğü 1959 yılında açıldı. Hizmet

⁶¹ T.C. Resmi Gazete, Sayı 9906, 14 Mayıs 1958, s. 19305.

⁶² İsmet Tayşi, "Planlama Kavramının Kuramsal Nitelikleri ve Planlama Organizasyonunun Ülkemizdeki Evrim Süreci", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Sayı 393-394, Temmuz-Ağustos 1978, s. 263.

⁶³ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 53-56.

⁶⁴ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 42-45.

sahasında; Erzurum, Ağrı, Ardahan, Erzincan, Iğdır ve Kars illeri bulunmaktaydı. Antalya Bölge Müdürlüğü 1955-1961 yılları arasında Burdur ve Isparta'da 1961 yılından günümüze kadar Antalya'da faaliyet göstermekte olup Antalya, Burdur ve Isparta illerinde bulunan 62 belediyeyi kapsamaktaydı.⁶⁵

İçme Suyu ve Elektrik İşlerine Yönelik Çalışmalar

Türkiye'de 1929 küresel krizin ardından 1930'lu yıllarda ekonomi politikasında devletçilik ilkesinin uygulamaya konulmasının ardından ilk beş yıllık sanayi planı hazırlandı ve 1934'te uygulamaya konuldu. Böylece planlı ekonomi ve kalkınma sürecine geçildi. Aynı zemin üzerinde İller Bankası da uzun vadeli inşaa ve imar faaliyetlerini beşer yıllık çalışma planları ile hayata geçirecekti. Bu maksatla birinci beş yılda il özel idarelerine bayındırlık işleri için 4.000.000 TL, sağlık iş ve tesislerine 4.000.000 TL, kaplıca ve benzer tesisler için 1.000.000 TL olmak üzere toplam 9.000.000 TL kaynak tahsis edilecekti.⁶⁶

İller Bankası, Belediyeler Bankasından devraldığı; personel, mevduat, borç ve alacakları ile 1945'te çalışmalara başladı. Öncelikle belediyelerin içme suyu ve elektrik işleri ön planda tutuldu.⁶⁷ Kısa sürede hızlı bir gelişme kaydeden Bankanın sermayesi 1948'de 38.476.678 TL oldu. Bu bütçe ile 248 mahallî idarenin haritaları yapılırken, 86'sının hazırlıklarına başlandı. 178 yerleşim yerinin imar planı tamamlanırken, 40'ının çalışmalarına devam edildi. Alt yapı çalışmaları kapsamında 66 yerin içme suyu tesisi bitirilirken, 44'ünün inşası sürdürüldü. 160'ının içme suyu tesis projeleri bitirilirken, 101'inin projeleri hazırlanmaktaydı. 1'inin kanalizasyon projesi tamamlanmış, 3'ünün üzerinde çalışılmaktaydı. Elektrik tesisinde 293 mahallî idarenin bitirilirken, 10'unda inşaa faaliyetleri devam etmekteydi. 25'inin ihalesi tamamlanırken 30'u ihaleye çıkarılmıştı. 16'sının ise yeni proje hazırlıklarına geçilmişti.⁶⁸ 1950-1955 sürecinde su tesisi yapım çalışmaları kapsamında 197.257.000 TL ihale bedeliyle 194 tesisin inşası tamamlandı. 126'sının yapımına devam edildi. 15'inin ihalesi ve 79'unun projesi tamamlandı. Bunlardan su tesisi inşaa faaliyetleri ile Antalya-Aksu, Antalya-Armutlu-Horzum Regülatörleri, Erzincan-Girlevik Santrali, Eskişehir-Porsuk Çayı Regülatörleri, Eskişehir-Sakarya Bentleri, Isparta-Eğridir Regülatörü, İzmir-Torbalı-Küçük Menderes Regülatörü servis yolu, Kayseri-Ürgüp-Damsa

⁶⁵ <https://www.ilbank.gov.tr/bolgemudurlukleri> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2022)

⁶⁶ "Kuvvetli Bir Bayındırlık Hamlesi", *Mimarlık*, Sayı 3-4, 1947, s. 44.

⁶⁷ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 5.

⁶⁸ "Ankara İller Bankası Sergisi", *Arkitekt*, Sayı 209-210, Mayıs-Haziran 1949, s. 137-138.

Barajı ikinci kısım, Konya-Sille Barajı birinci ve ikinci kısım işleri sürdürüldü.⁶⁹

Türkiye'de 1940'lı yıllarda genel olarak sıtmayla mücadele⁷⁰ için kurutulmaya başlanan sulak alanlar, daha sonraki yıllarda taşkınları engellemek ve tarım arazisi elde etmek amacıyla ıslah edildi.⁷¹ Bu aşamada İller Bankası tarafından göl, sazlık ve bataklıkların kurutulması çalışmaları da yürütülmüştür. Buna bağlı olarak Antalya Söğütgölü, Bolu-Düzce Eftani (Melen) Gölü, Bolu-Gerede-Yeniçağa, Burdur-Tefenni-Göhlisar, Burdur-Pınarbaşı, Burdur-Yeşilova-Gençali, Çorum-Mecitözü-İkipınar, Denizli-Acıpayam, Eskişehir-Sakarya, Erzurum-Karasu, Gaziantep-İslahiye-Emen Gölü, Isparta-Eğridir-Yılanlı, İçel-Erdemli, İzmir-Çeşme-Ilıca, İzmir-Menemen-Buruncuk, İzmir-Kuşadası-Efes, İzmir-Kuşadası-Güzelçamlı, Kars-Gölyeri, Kayseri-Saz, Konya-Kadınhan-Gözlü, Konya-Karaman-Suğla, Kütahya-Tavşanlı, Kütahya-Altıntaş, Manisa-Kula-Kayrak ve Kula-Meneye, Mardin-Pazarcık, Seyhan-Kozan-Hamam, Muğla-Milas-Tekfur, Muş-Varto-Avres ve Niğde-Aksaray-Saz'da çalışmalarda bulunuldu.⁷²

Dere ıslah işleri ile Afyon-Kuruçay ve Dinar-Leylek, Amasya-Gümüş ve Derbent, Amasya-Gümüşhacıköy-Emirler, Ankara-İncesu ve Dikmen, Antalya-Elmalı-Eskihisar ve Finike-Alakır, Aydın-Nazilli-Dereköy, Tabakhane ve Çine-Kalabak, Bolu-Mengen-Beşler ve Kaynarca, Burdur-Yeşilova-Akçaköy, Bolu-Büyüksu ve Mudurnu, Burdur-Bucak-Kestel ve Arvalı, Burdur-Tefenni-Çavdır, Bursa- Gemlik, Bursa-Orhangazi-Nadir, Bursa-Toprakocak, Bursa-İznik-Gölöyağı, Çankırı-Eskipazar, Denizli-Sarayköy-Burhaniye, Alaettin ve Tilkilik, Çoruh-Hopa-Sıpdora ve Arhavi-Kabisre, Duacalı ve Gedikli, Erzincan-Hozunsu, Erzurum şehir içi, Gümüşhane-Bayburt-Pülür, Isparta-Yalvaç-Gelendost, İskenderun-Aşkarbeyli, Hatay-İskenderun-Karaali, Isparta-Gönen, İzmir-Menemen-Kunduz ve Güzelhisar, İzmir-Foça-Mala, İzmir-Bergama-Kozak, İzmit-Değirmendere ve Ulaşlı, Kastamonu-Abana-Bozkurt ve Tosya-Delideresi, Kütahya-Felen, Kocaeli-Pamukova, Konya-Ilgın-Zolasan, Manisa-Salihli-

⁶⁹ BCA, 30.1.0.0/74.470.8, 00.00.1955.

⁷⁰ Sıtma ile mücadele 1926 yılında başlatıldı ve ilk aşaması 1944 yılına kadar sürdü. İkinci Dünya Savaşı yıllarında sıtma salgınının artması üzerine 15 Şubat 1946 tarihinde Sıtma Savaşı Kanunu yayımlanarak sıtma mücadelesi yeniden başlatıldı (Fatih Tuğluoğlu, "Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)", *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, Cilt 32, Sayı 4, 2008, s. 357-358.)

⁷¹ Hüseyin Korkmaz, "Antakya-Kahramanmaraş Graben Alanında Kurutulan Sulak Alanların (Amık Gölü, Emen Gölü ve Gâvur Gölü Bataklığı) Modellerinin Oluşturulması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 2008, s. 20.

⁷² BCA, 30.1.0.0/74.470.8, 00.00.1955.

Gümüş, Muğla-Köyceğiz-Kargı, Muğla-Döğüşbelen, Muğla-Fethiye-Eşençayı, Ordu-Bülbülderesi, Samsun-Terme-Karaboğaz, Seyhan-Ceyhan-Doruk ve Sarıçam, Sivas-Şarkışla-Kanak ve Hafik-Koç, Zonguldak-Devrek ve Ulus-Göksu dereleri ıslah edildi.⁷³

Sosyo-ekonomik kalkınmada enerjinin önemli bir yeri vardır. Türkiye’de 1950’li yıllarda enerji üretimi belediyeler, özel imtiyazlı ortaklıklar, otoprodüktör sanayii kurumları, Devlet Teşekkülleri ve kamu iktisadî teşebbüslerinin faaliyetleriyle sağlanmaktaydı.⁷⁴ Bunlardan kamu iktisadî teşebbüsleri arasında yer alan İller Bankası elektrik üretim ve dağıtımında Türkiye Elektrik Kurumu ile ortak hareket ederek belediyeler için mahallî dizel veya hidrolik santraller ve dağıtım şebekelerinin kurulması görevlerini üstlenmiştir.⁷⁵ Bu işlerde Elektrik İşleri Etüt Dairesi ile koordineli bir çalışma yürütecektir. 1950-1955 sürecinde Elektrik İşleri Etüt Dairesi tarafından avan projeleri ve etütleri hazırlanan ve inşa işleri İller Bankası tarafından yapılan enerji tesisleri arasında Erzurum-Tortum, Konya-Göksu, Kayseri-Sızır, Isparta-Kovada, Maraş-Ceyhan, Emet-Kayaköy, Rize-İkizdere, Trabzon-Değirmendere, Van-Bendimahı ve Harbiye-Defne bulunmaktaydı (bk. Ekler – Tablo 3)⁷⁶

İller Bankası tarafından 1950-1959 sürecinde yürütülen çalışmalar neticesinde proje bedeli 258.623.625 TL ve ihale miktarı 256.014.835 TL ile yıllık 33.136.000 kW/h kapasiteli 183 termik santral, 113.562.500 kW/h işletim gücünde 56 hidroelektrik santral ve 74.918.932 m³ kuvvetinde 376 su tesisi inşa edildi (bk. Ekler – Görsel 4 ve 5).⁷⁷

İller Bankasının Atılım Dönemi Faaliyetleri (1963-1983)

Kurulduğu andan itibaren “*Türkiye’nin Yapıcı Gücü*” ilkesiyle hareket ederek mahallî idarelerin altyapı ve üstyapı yatırımlarının itici gücü olan İller Bankasının tarihsel süreçte ülkenin iç dinamiklerinde yaşanan değişimlerin de etkisiyle üstlendiği rol ve işlevselliğinde de farklılıklar yaşanmıştır.⁷⁸ İller Bankasının yatırımları özellikle kentsel nüfustaki artışa bağlı olarak 1945

⁷³ BCA, 30.1.0.0/74.470.8, 00.00.1955.

⁷⁴ Adnan Dinçel, “Türkiye’de Elektriklendirme Hizmetlerinin Anı ve Belgelerde Tarihlendirilmesi”, *Türkiye Elektrik Kurumu Dergisi*, 50. Yıl Özel Sayısı, 1973, s. 112.

⁷⁵ Adnan Dinçel, “Türkiye’de Elektriklendirme Hizmetlerinin Kısa Tarihçesi”, *Türkiye Elektrik Kurumu Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 1973, s. 14.

⁷⁶ BCA, 30.1.0.0/74.470.2, 30.05.1955.

⁷⁷ BCA, 30.1.0.0/110.691.6, 00.00.1959.

⁷⁸ Doyran-Yıldırım, *agm*, s. 52.

yılından sonra her yıl artış kaydetmiştir.⁷⁹ Diğer taraftan II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılından itibaren oluşmaya başlayan yeni dünya düzeni içerisinde Türkiye'de uygulanan devletçilik politikasında yumuşamaya gidilmiş⁸⁰ ve Türkiye'nin çok partili hayata geçişi ile yeni bir döneme geçilmiştir. Bu aşamada Demokrat Parti; devletçiliğe karşı serbest ekonomiyi savunacağını, özel girişimcilığe öncelik tanıyacağını, kendi kendine yeterli (otarşik) bir tutum yerine dışa açılmaya çalışacağını, yabancı sermayenin Türkiye'ye girişi için gereken bütün önlemleri alacağını açıklayarak 1950 yılında iktidara gelecektir.⁸¹ Bu yeni dönem Türkiye'deki şehirleşme hızını da etkileyecekti. Öyle ki II. Dünya Savaşı'na gelinceye kadar düşük seviyede seyreden şehirleşme hızı özellikle Demokrat Parti döneminde (1950-1960) yürütülen karayolu çalışmaları ve köylü gelirlerindeki nominal artışın dolaysız sonucu olarak yükselmiştir.⁸²

Hızlı şehirleşme, belediyelerin sayısında artışa neden olmakla birlikte mevcut belediyelerin alanları içinde de büyümeye neden olmuştur. Bu durum büyük belediyelerin dışındaki belediyelerin imar planlarının yapılmasında yeni örgütlenmelere gidilmesini gerektirmiştir. Bu yeni örgütlenme, planların nicelik ve nitelik olarak geliştirilmesini gerektirmiştir. Bu dönemde İller Bankası bünyesinde Belediyeler Planlama Müdürlüğünün kurulması bu yönde atılan bir adım olmuştur.⁸³ Bununla birlikte yeni liberal piyasacı düşüncenin egemen olması ve artan küreselleşme gibi gelişmeler İller Bankasının yapı ve işlevinde de değişikliğe ve iyileştirmelere gidilmesini beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan bankanın sermaye artışına ve yerel yönetimlere kamu desteğinin sağlanmasına devam edilmekle birlikte, dış kaynaklı önerilerde banka üzerindeki devlet etkisinin ve denetiminin piyasanın işleyiş dinamiklerine göre planlanması ön görülmüştür.⁸⁴

⁷⁹ Ahmet Berk, "İller Bankası ve Yerel Yönetimler", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 48, 30 Ocak 2003, s. 81.

⁸⁰ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Cumhuriyet'in Harcı, İkinci Kitap: Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 367-371.

⁸¹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi IV, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 150.

⁸² Ruşen Keleş, *100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 26.

⁸³ İlhan Tekeli, *Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s. 164.

⁸⁴ Vicdan Cevher Kılıç-Hüseyin Gül, "İller Bankasının İlbank A.Ş.'ye Dönüştürülmesinin Belediye Finansmanı Üzerindeki Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, 2015, s. 219.

Dünyada 1960'lı yıllar refah devleti anlayışının yerleşmeye başladığı ve özellikle de üçüncü dünya ülkelerinin gelişmelerini kalkınma planları üzerinden gerçekleştirmeleri gerektiği esasına dayanan bir süreç olacaktır.⁸⁵ Türkiye'de ise 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrası yürürlüğe giren 1961 Anayasası ile sosyal devlet ilkesi kabul edilerek, refah devleti anlayışı benimsenmiştir. Ülke kaynaklarının akılcı kullanımı kapsamında ise planlı kalkınma ilkesi getirilerek Devlet Planlama Teşkilatının bir anayasal kurum olarak teşkili sağlanmıştır.⁸⁶ Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1960'lı yıllar ile birlikte beşer yıllık kalkınma planları uygulamaya konulacak ve bankacılık sektöründe kamu müdahalesi artmaya başlayacaktır. Bununla birlikte yatırım ve kalkınma bankalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bunlar arasında İller Bankası da yer almaktaydı.⁸⁷

Türkiye'de 1963 yılından itibaren planlı döneme resmen geçilmiştir.⁸⁸ Bu dönemde ülkedeki kasabaların %55'i ve köylerin %53'ü içme suyundan yeteri kadar yararlanamamakta, genel nüfusun ise %69'u elektrikten faydalanamamaktaydı.⁸⁹ Tam bu noktada eksikliklerin giderilmesi adına İller Bankasına önemli görevler düşmekteydi. Banka, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ile birlikte gelişim sürecine girdi. Geçiş yılı olan 1963 yılından itibaren yatırımlar; belediye, özel idareler ve mahallî kamu ihtiyaçları ön planda tutularak belirlenen teknik kriterlere göre değerlendirildi ve Devlet Planlama Teşkilatının onayına sunuldu.⁹⁰

Türkiye'de kalkınma amaçlı bir yöntem olarak planlı döneme geçilmesinin ardından bölge planlama çalışmaları Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi'nde (1963-1967) yoğunluk kazandı. Bu doğrultuda İller Bankası bölgesel teşkilatlanmaya gitti ve belli başlı yerlerde bölge müdürlükleri açıldı. Bunlar arasında Konya Bölge Müdürlüğü Konya, Karaman ve Aksaray'daki 68 yerel yönetime destek vermekteydi. Kayseri Bölge Müdürlüğü 1966 yılında kuruldu. Hizmet alanında Kayseri, Kırşehir,

⁸⁵ İlhan Tekeli, *Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 286.

⁸⁶ İlhan Tekeli, *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 121.

⁸⁷ Ahmet Ertuğrul-Osman Zaim, *Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Yaklaşım*, Ankara, 1996, s. 23.; Halil Çivi, *Türkiye'de Bankacılık: Teori, Uygulama ve Sonuçlar*, Ankara, 1985, s. 108.

⁸⁸ *BCA*, 30.18.1.2/166.44.2, 21.09.1962.

⁸⁹ *Kalkınma Plânı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967*, Ankara, 1963, s. 2.

⁹⁰ A. Kadir Topal, "İller Bankası'na Genel Bir Bakış", *İller Bankası Dergisi*, Sayı 2, Şubat 1997, s. 6-7.

Nevşehir, Niğde ve Yozgat bulunmaktaydı. 1968 yılında faaliyete geçen Van Bölge Müdürlüğü; Van, Bitlis, Hakkâri ve Muş'u içermektedir. Kastamonu Bölge Müdürlüğü 1985 yılında açıldı ve Kastamonu, Karabük, Bartın ve Zonguldak'taki 60 belediye ve 4 il özel idaresine hizmet vermektedir. Gaziantep Bölge Müdürlüğü 1986 yılında kurulmuş olup Gaziantep, Adıyaman, Kahramanmaraş, Kilis ve Şanlıurfa'daki 63 belediyeyi içeren bir sahada faaliyet göstermektedir. İstanbul Bölge Müdürlüğü; Edirne, İstanbul, İzmit, Kırklareli, Sakarya, Tekirdağ'da 119 belediye ve 2 il özel idaresini kapsamaktaydı. Adana Bölge Müdürlüğü; Adana, Hatay, Mersin ve Osmaniye'ye, Sivas Bölge Müdürlüğü ise Sivas ve Tokat'taki 61 belediyeye hizmet vermektedir.⁹¹

İller Bankası 1983 yılı itibarıyla 16 bölge müdürlüğü ve 4 baş mühendislik ile çalışmalarını sürdürmekteydi. Bölge Müdürlükleri; 1. Bölge Müdürlüğü (İstanbul), 2. Bölge Müdürlüğü (Bursa), 3. Bölge Müdürlüğü (İzmir), 4. Bölge Müdürlüğü (Antalya), 5. Bölge Müdürlüğü (Ankara), 6. Bölge Müdürlüğü (Samsun), 7. Bölge Müdürlüğü (Adana), 8. Bölge Müdürlüğü (Diyarbakır), 9. Bölge Müdürlüğü (Trabzon), 10. Bölge Müdürlüğü (Elazığ), 11. Bölge Müdürlüğü (Erzurum), 12. Bölge Müdürlüğü (Konya), 13. Bölge Müdürlüğü (Kayseri), 14. Bölge Müdürlüğü (Van), 15. Bölge Müdürlüğü (Eskişehir), 16. Bölge Müdürlüğü (Sivas) idi (bk. Ekler – Görsel 6).⁹²

Baş Mühendislikler ise Çanakkale Baş Mühendisliği, Denizli Baş Mühendisliği, Muğla Baş Mühendisliği, Malatya Baş Mühendisliği idi. 16 Bölge Müdürlüğü; harita, imar planı, içme suyu, kanalizasyon, enerji tesisleri ve yapı yatırımlarının hayata geçirerek ülkenin sosyal ve iktisadi yapısına katkıda bulunmak üzere faaliyette bulunmaktaydı.⁹³ Bölge müdürlüklerinin dışında yıllık plan ve programların gerçekleştirilmesi amacıyla İmar ve İskân Bakanlığının aldığı karar üzerine 30 Ağustos 1966 tarihinde Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Erzincan, Gaziantep, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Muğla, Sivas, Samsun, Trabzon ve Van'da imar müdürlükleri açılmıştır.⁹⁴

⁹¹ <https://www.ilbank.gov.tr/bolgemudurlukleri> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2022)

⁹² *Kuruluşundan Bugüne Kadar İller Bankası 1945-1973*, Ankara, 1974, s. 19.; *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 21-23.

⁹³ *Kuruluşundan Bugüne Kadar İller Bankası 1945-1973*, s. 19.; *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, s. 21-23.

⁹⁴ *BCA*, 30.1.0.0/73.462.3, 30.08.1966.

İller Bankasının artan yatırımlarına karşılık zamanla bütçesinde de düzenlemelerde bulunuldu. Bankanın 1959'da 600.000.000 TL olan bütçesi⁹⁵, Maliye Bakanlığı'nın mütalaası ve İmar ve İskân Bakanlığının yazısı gereği 1968'de 1.200.000.000 TL'ye⁹⁶, 1975'te 2.000.000.000 TL'ye⁹⁷, 1981'de ise on kat bir artışla 20.000.000.000 TL'ye çıkarıldı.⁹⁸ İller Bankası 1945-1962 döneminde 1.458.807.000 TL yatırım yaparken, bu miktar 1977'de 16.874.180.000 TL'ye ve 1982'de 34.604.327.000 TL'ye yükseldi.⁹⁹ Bankaya 1983 yılı genel bütçesinden 15.000.000.000 TL ayrıldı (bk. Ekler – Tablo 4).¹⁰⁰

İmar Planı ve Harita İşlerinde Yeni Bir Döneme Geçiş ve Yapılan Çalışmalar

Şehirleşmenin artması sonucu, imar ve harita yapım yönetmeliğinde yeni düzenlemelerin yapılması ihtiyacı ortaya çıktı. Türkiye'de 1940 yılına kadar yapılan imar planları yalnızca yol ve ada belirlemesi üzerinden büyük bir kamu alanına yer veren yerli ve yabancı plancıların sanayi ve ticaret alanları, çeşitli işlevlere sahip konutlar ve ulaşım ağı kademelenmesi üzerine hazırlanmaktaydı. Jansen, Prost, Lambert ve Egli gibi yabancı plancıların kalıplaşan planları dışında 1940 yılından sonra yerli plancıların tasarımlarında gelişme ve özgünlük kaydedildi.¹⁰¹ Bu aşamada ilerleme kaydetmek amacıyla İller Bankası tarafından nitelikli eleman sayısını arttırmak için 1959 yılında Harita Emanet Komisyonları kuruldu. Cumhuriyetin ilk yıllarından İller Bankasının kurulduğu 1945 yılına kadar belediyelerin kendi imkânlarıyla 147 adet olmak üzere toplam 193 adet harita alımı işi yapılmıştır. İller Bankası Fen Heyeti tarafından 1946 yılında başlatılan harita çalışmaları, 1949 yılından itibaren Harita İşleri Müdürlüğü tarafından yürütüldü. 1946 yılından Birinci Beş Yıllık Planlı dönemin başlangıcı olan 1963 yılına kadar 677 adet şehir ve kasabanın haritaları yapıldı. 1967'de 429, 1972'de 609, 1977'de 789, 1978'de

⁹⁵ Ali Erkan Efe, "Yerel Yönetim Bankaları", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 1981, s. 105.

⁹⁶ *BCA*, 30.18.1.2/215.5.9, 27.01.1968.

⁹⁷ *BCA*, 30.18.1.2/325.6.16, 24.01.1975.

⁹⁸ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 17381, 25 Haziran 1981, s. 6.

⁹⁹ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 24.

¹⁰⁰ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, s. 9.

¹⁰¹ Feridun Duygulu, *İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri*, Ankara, 1989, s. 27.

158, 1979'da 132'de, 1980'de 89, 1981'de 144 ve 1982'de 106 adet şehir ve kasabanın harita yenileme ve bütünlenmesi tamamlandı.¹⁰²

Harita Emanet Komisyonları tarafından 1967 yılında itibaren imar planlarının zemine aplikasyon işleri yapılmaya başladı.¹⁰³ Çalışmalar sonucu 1960'lı yıllarda Adana'nın İmamoglu, Afyon'un Sultandağ ilçesi ve Dişli kasabası, Amasya'nın Merkez, Artvin'in Murgul ve Hopa ilçeleri, Burdur'un Böbekler, Bursa'nın Yenisöğöz ve Çanakkale'nin Evreşe köyleri, Erzurum'un Horasan ve Azort (Uzundere) ilçeleri ile Hunut (Çamlıkaya) köyü, Gaziantep'in Karkamış, İstanbul'un Silivri ilçeleri, İzmir'in Ören kasabası, Kars'ın Selim ilçesi ve Başköy köyü, Konya'nın Bozkır ilçesi ve İsmil köyü, Mersin'in Gülnar, Nevşehir'in Genezin (Özkonak), Tokat'ın Niksar, Van'ın Gevaş ve Muradiye ilçelerinin 870.983 TL sermaye ile imar işlerinin bir kısmı bitirildi ve kalan kısmı ise ihale edildi ((bk. Ekler – Tablo 5).¹⁰⁴

Kalkınma ve sanayileşmenin bir sonucu olarak Türkiye'de şehirleşme hızı da artmaktaydı. Ülkede şehirleşme hızı 1960-1975 yılları arasındaki beşer yıllık dönemlerde oransal olarak sırasıyla 5,7, 6,2 ve 5,9 idi. 1960 yılında şehirde yaşayan nüfus miktarı 7,3 milyon iken 1975 yılına gelindiğinde yaklaşık on kat bir artışla 17,2 milyona yükselmişti. Bu rakamlar ışığında şehirleşme oranı %26,3'ten %42,7'ye çıkmıştı.¹⁰⁵ 1975 yılından 1983 yılına gelindiğinde ise şehirleşme hızı oranı ortalama 4,6 idi. Şehirleşme hızında yaşanan bu yükselişlerin bir boyutu olarak şehirlerde sosyal yapı ve ekonomik gelişmeye katkı sağlayacak olan hizmet standardının yükseltilmesi amacıyla yatırımlara daha fazla ağırlık verilmeye başlandı. Bu maksatla şehirli nüfusun temel ihtiyaçları olan imar, ulaşım ve altyapı imkânları geliştirilecekti. Bunlardan şehir imar planları modern şehircilik uygulamalarına bağlı olarak hızla tamamlanacaktı. Artan şehirleşme hareketinin bir sonucu olarak ihtiyaç duyulan altyapı hizmetlerinde de yaşanan hızlı artış karşısında belediye gelirlerinin yeni yatırımlar için yetersiz kalması üzerine İller Bankası tarafından finansal destekte bulunuldu.¹⁰⁶

Şehirleşme hızında ve nüfus miktarında yaşanan artışın bir sonucu olarak İller Bankası 1963-1983 sürecinde yatırımlarını arttırdı. 1963 yılından 1983 yılına değin belirlenen dönem aralıkları beş yıllık kalkınma planlarının uygulandığı süreçleri içermekte olup, İller Bankasının yatırım miktarları ve

¹⁰² *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, s. 45-46.

¹⁰³ *Cumhuriyetimizin 75. Yılında İller Bankası'nın 65 Yılı*, Ankara, 1998, s. 75.

¹⁰⁴ *BCA*, 30.1.0.0/110.691.7, 00.00.1967.

¹⁰⁵ *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983*, Ankara, 1979, s. 77.

¹⁰⁶ *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*, Ankara, 1985, s. 165.

bunun oransal dağılımı her beşer yıllık planlamalar çerçevesinde artış kaydetmiştir (bk. Ekler – Tablo 6).

İçme Suyu ve Elektrik İşlerine Yönelik Atılan Adımlar ve Yapılan Yatırımlar

Türkiye genelinde içme suyunun sağlanması ile ilgili çalışmalar farklı kurumlar tarafından çeşitli kısıtlara bağlı olarak yürütülmüştür. Yapılacak çalışmalarda, teknik işlerin bir merkezden yürütülmesi ve içme suyu tesislerinin kuruluş maliyetlerini düşürücü araştırma ve tedbirlerin alınmasına öncelik verilecektir. Türkiye’de 1963 yılı itibarıyla 1.004 belediye bulunmakta olup bunların 554’ünde nüfus miktarı 3.000’in üzerinde idi. İçme suyu işleri ise İller Bankasının görev alanına girmektedir. Banka kendi faaliyet sahalarına giren belediyelerin içme suyu tesislerini tamamladı. İçme suyu inşası devam eden şehir ve kasaba sayısı ise 454 idi.¹⁰⁷

İller Bankası 1966-1967 sürecinde Adana’nın Karataş, Aydın’ın İncirliova, Burdur’un Ağlasun, Giresun’un Merkez, Gümüşhane’nin Kelkit, İzmir’in Yeşilyurt ve Gültepe, Kırklareli’nin Pınarhisar, Manisa’nın Merkez, Niğde’nin Balı ve Kireli kasabaları, Sivas’ın Zara ve Ordu’nun Merkez ilçelerinde 5.179.235 TL bütçeyle içme suyu projesi hazırladı.¹⁰⁸ Uzunköprü, Gölcük, Hayrabolu, Sapanca, Pamukova, Keşan, Malkara, Kâğıthane, Muratlı, Babaeski, Akyazı, Ahmetbey, Küçükköy, Kartal, Maltepe ve Sağmalcılar Belediyelerinin içme suyu tesisleri 1967 yılı içerisinde tamamlandı.¹⁰⁹ Küçük ölçekli yerleşim birimlerinin içme suyu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla İller Bankası Genel Müdürlüğüne bağlı Sondaj ve Makina Dairesinin çalışmalarıyla 1964 yılında 49 kuyu açıldı ve saniyede 567 litre su çıkarıldı. 1965 yılında 50 kuyu açıldı saniyede 793 litre su temin edildi. 1966 yılında 114 kuyu açıldı ve saniyede 1134 litre su elde edildi.¹¹⁰

Türkiye’de 1963-1967 döneminde 1 milyar 750 milyon TL yatırım bedeli ile şehir büyüklüğündeki 575 yerleşim yeri içme suyuna kavuştu. 1968-1972 yılları arasında yürütülen çalışmalar sonucu ise içme suyu bulunan köy sayısı 35.978’e ulaştı. Aynı süreçte susuz köy oranı %20’ye geriledi (bk. Ekler – Görsel 7 ve 8)¹¹¹

¹⁰⁷ *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967*, Ankara, 1963, s. 417-414.

¹⁰⁸ *BCA*, 30.1.0.0/110.691.7, 00.00.1967.

¹⁰⁹ *İller Bankası Dergisi*, Sayı 2, 1 Ağustos 1967, s. 7-8.

¹¹⁰ *İller Bankası Dergisi*, Sayı 1, 1 Haziran 1967, s. 21.

¹¹¹ *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*, Ankara, 1968, s. 608.

Türkiye’de şehir ve kasabaların süratle gelişmesi ve nüfusun kısa bir sürede hızla artması, enerjiye olan talebi de arttırmaktaydı. Mevcut santrallerin üretme ve şebekelerin nakil kapasiteleri, nüfus artışına ve şehir ve kasabaların gelişme hızına uyum sağlayamamıştır. 1960’lı yıllara gelindiğinde şehirlerde ve kasabalarda elektrik enerjisi yetersizliği vardı. 1960 yılı itibariyle elektrik enerjisi üretim ve tüketim miktarı oldukça geri durumda olup üretim 3 milyar saat ve nüfus başına düşen enerji miktarı ise 101 kW/s idi. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkeyi büyük elektrik ağlarıyla örmek için detaylı plan ve projeler hazırlandı.¹¹² Bu hazırlıklara katkı sağlayan kurumlar arasında İller Bankası da vardı. Banka enerji işlerini kuruluş yıllarında Elektrik ve Makina İşleri Müdürlüğü ve hidroelektrik santrallerini inşa etmek için 1952 yılında kurulan Hidroelektrik İşleri Müdürlüğü ile sürdürmüştü. 1962 yılından sonra ise bu iki müdürlük Enerji İşleri Müdürlüğü ismi altında faaliyetlerine devam etti. 1966 yılında ise Etüd ve Proje Müdürlüğünün enerji bölümü, Enerji İşleri Müdürlüğüne bağlandı ve Enerji Dairesi Başkanlığı kuruldu.¹¹³ Elektrik işleri kapsamında Adana’nın Ceyhan-Yumurtalık, Bitlis’in Mutki, Çankırı’nın Atkaracalar, Elazığ’ın Baskil, Hakkâri’nin Beytüşşebap, İzmir’in Çeşme, Konya’nın Beyşehir, Siirt’in Sason ve Şirvan ile Şanlıurfa’nın Halfeti ilçelerinde 118.546 TL bedelle elektrik projesi hazırlandı.¹¹⁴ 1967 yılında Akyazı, Akçakoca, Yukarı Hereke, Karamürsel, Silivri, Çatalca, Lüleburgaz, Tuzla, Kırklareli, Pamukova ve Gölcük Belediyelerinin elektrik tesisleri ile İstanbul’daki gecekondu sahasındaki Zeytinburnu, Gürsel-Kuştepe, Güngören ve Avcılar’daki elektrik tesisleri faaliyete alındı.¹¹⁵

İller Bankası tarafından 1962-1982 sürecinde 1.351.793 kW gücünde 8.938 trafo merkezi, 25.846 km uzunluğunda 470.099 alçak gerilim direği ile 13.925 km uzunluğunda 603.060 orta gerilim direği inşa edildi. 1950-1980 sürecinde toplam kurulu gücü 100.097 kW olan 103 hidroelektrik santral kuruldu ((bk. Ekler – *Tablo 7*).¹¹⁶ 1963’ten 1983 yılına kadar geçen süreçte İller Bankası tarafından yapılan çalışmalar ile birlikte içme suyu yatırım miktarı yaklaşık iki kat, enerji yatırım miktarı ise bin katın üzerinde arttı.

¹¹² Hasan Hâlet Işıkpınar, “Yurdumuzda Bölge Bölge Elektrikleme İmkânları”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, Sayı 210, Nisan 1963, s. 186.

¹¹³ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 59.

¹¹⁴ *BCA*, 30.1.0.0/110.691.7, 00.00.1967.

¹¹⁵ *İller Bankası Dergisi*, Sayı 2, 1 Ağustos 1967, s. 8.

¹¹⁶ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983, s. 73.

İller Bankası, belediye hizmetleri dışında bankacılık hizmetleri de sunmaktaydı. 1982 yılı sonu itibarıyla ortak idarelere ve ticari kredi müşterilerine 480.600.000 TL vadesiz ve 1.900.000.000 TL vadeli mevduat kredisi açmıştır. İller Bankası, ortak idarelerin sigorta işlemlerini de yapmaktaydı. Banka 1982’de 693 ortak idarenin 9.528.545.000 TL değerindeki tesis, araç ve malzemesini sigortaladı.¹¹⁷

İller Bankası 1945-1960 döneminde sürdürdüğü teknik aracılık hizmetlerinde genel olarak ihale usulü uygularken 1960-1980 sürecinde emanet usulüne dönmüştür. 1980 sonrası dönemde ise neo-liberal politikalar uygulanmaya başlayınca, kamu kuruluş ve mahallî idarelerin projelerini ihale ile gerçekleştirme uygulaması yeniden ağırlık kazanmıştır.¹¹⁸ Dünyanın ve ülkenin değişen ekonomik ve sosyal koşulları gereği İller Bankasının faaliyet alanları, organizasyon yapısı, personel politikası ve istihdam şekli değiştirilerek daha etkin ve verimli hizmet üreten bir kurum olması amaçlanmıştır. Bu maksatla TBMM’de 26 Ocak 2011 tarihinde kabul edilen 6107 sayılı Kanun’la tüzel kişiliğe sahip ve özel bütçeli “*İller Bankası Anonim Şirketi*” adıyla bir yatırım ve kalkınma bankası kuruldu. Bankanın sermayesi 9.000.000.000 TL olup, bu miktar Bakanlar Kurulu kararı ile beş katına kadar arttırılabilecekti. Bankanın amacı ve faaliyet esasları arasında her türlü kalkınma ve yatırım bankacılığı işlemlerini yapmak; bunun için ortaklarına kısa, orta ve uzun vadeli nakdi ve gayri nakdi kredi açmak; danışmanlık, teknik destek, araştırma ve geliştirme projeleri hazırlamak veya hazırlatmak; şirket açma veya devretme, sigorta acenteliği yapmak; yurt içi ve yurt dışındaki finansal kuruluşlarla ortaklık yapmak yer almaktaydı. Yönetim merkezi Ankara olan Bankanın kısa adı ise “*İLBANK*” oldu. Bankanın ortakları; belediyeler ve il özel idareleri, ilgili olduğu bakanlık ise Bayındırlık ve İskân Bakanlığı idi.¹¹⁹

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdüren¹²⁰ İLBANK’ın sermayesi 2019’da 30.000.000.000 TL’ye çıkarıldı.¹²¹ İLBANK 2021 yılı itibarıyla 1.390 belediye, 50 il özel idare, 2 ilçe idaresi ile 30 büyükşehir su ve kanalizasyon idaresine hizmet

¹¹⁷ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, s. 33-35.

¹¹⁸ Gencay Serter, “Belediyeler Bankası’ndan İlbank A.Ş.’ye Bir Dönüşümün Öyküsü”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*. Cilt 24, Sayı 4, Ekim 2015, s. 23.

¹¹⁹ *T.C. Resmî Gazete*, S. 27840, 8 Şubat 2011.

¹²⁰ <https://www.ilbank.gov.tr/sayfa/ilgili-bakanlik> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2022)

¹²¹ *T.C. Resmî Gazete*, S. 30942, 8 Kasım 2019.

vermekteydi.¹²² İLBANK 2022 yılı itibarıyla ise merkezde 17 Daire Başkanlığı ve Teftiş Kurulu, Hukuk Müşavirliği, AR-GE Kurulu, Yönetim Kurulu Büro Müdürlüğü, Denetim Komitesi Büro Müdürlüğü ve Özel Kalem Müdürlüğü, taşrada 18 Bölge Müdürlüğünde olmak üzere toplam 2.577 personel ile görev yapmaya devam etmekteydi.¹²³

Sonuç

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını sağlayacak imar ve inşa sürecinde Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren çalışmalar yapılmıştır. İmar ve inşa faaliyetlerinde öncü rol üstlenecek olan kurumların başında ise İller Bankası gelmekteydi. Bu aşamada öncelikle büyük şehirlerin, ardından ise ilçe, kasaba ve köylerin altyapı ve imar işlerinde teknik ve mali destek sağlamak amacıyla 1933 yılında Belediyeler Bankası kurulmuştur. İmar ve inşa faaliyetlerinin yasal bir zemine oturtulması adına belediyelerin yetkilerinin artırılması gerekmekteydi. Bu doğrultuda 1924-1933 sürecinde yasal düzenlemelere gidildi ve çıkarılan yasalar doğrultusunda imar planlarının hazırlıkları yapıldı. Zaman içerisinde yaşanan hızlı kentleşme ve artan nüfus miktarı, yeni gereksinimlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu durum, daha geniş kapsamlı ve planlı bir çalışmayı zorunlu kılarak, yeniden yapılanma sürecini beraberinde getirdi. İşte tam bu noktada, yerel yönetimlere finansal destek, teknik bilgi ve tecrübe aktarımının sağlanması amacıyla Belediyeler Bankasında yapısal düzenlemeye gidildi ve bunun sonucunda banka 1945 yılında İller Bankasına dönüştürüldü.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği bir dönemde kurulan İller Bankası, yerel yönetimlerin gerçekleştirdikleri kamu hizmetlerinde onlara harita alımları, içme suyu ve elektrik tesisatı, su sondajı ve kanalizasyon projelerinin yapılması, derin kuyuların açılması, imar plan ve programların hazırlanması, gerekli malzeme, teçhizat, alet ve cihazların temini, belediye bina ve diğer donatıların inşası aşamasında doğrudan veya ortaklık yoluyla destek verilmesi gibi işleri yerine getirdi. İller Bankası aynı zamanda inşa edilen tesis ve yapıların teknik açıdan bakımını ve denetimini yapmak, bankacılık faaliyetlerinde bulunmak, belediyeler, özel idareler ve köyler ile bunlara bağlı katma bütçeli idare ve kurumların imar işlerine kredi desteği vermek, yerel yönetimlerin ve bunlara bağlı kurumların menkul ve gayrimenkullerini sigortalamak, imar, inşa, plan ve

¹²² *İller Bankası Tanıtım Broşürü*, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ankara, 2021, s. 5.

¹²³ *İller Bankası A.Ş. 2022 Faaliyet Raporu*,

<https://www.ilbank.gov.tr/storage/uploads/reports/ilbank-2022-faaliyet-raporu-tr.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2024)

proje hazırlıkları ile uygulamaları aşamalarında yer alacak teknik elemanların yetiştirilmesi için yurt içi ve dışı faaliyetlerde bulunmak, mesleki kurslar düzenlemek ve eğitim materyalleri hazırlamak gibi görevleri de üstlendi.

İller Bankası 1950’li yıllarda bölgesel bazlı güçlü teşkilatlanma ağı ile faaliyetlerine devam etti. Banka, kuruluş amacına bağlı olarak ülke genelinde; harita, imar planı, elektrik, içme suyu tesisatı, kanalizasyon ve yapı işlerine dair çalışmalarını sürdürdü. 1963 yılından itibaren uygulamaya konulan beş yıllık kalkınma planları ile birlikte yerel yönetimler ile İller Bankası arasındaki ilişkiler farklı bir boyut kazandı ve bankanın etki ve önemi daha da arttı. Yurt genelinde bir bakıma yaygın bir inşaa şube ağı oluşturan İller Bankası kurulduğu andan itibaren Türkiye’nin modern altyapı tesisatının büyük bir bölümünün projelendirilmesinde ve inşaa edilmesinde etkin bir rol üstlenmiş ve teknik aracılık hizmetlerinde bulunmuştur. Bu aşamada banka 1945-1960 sürecinde ihale yöntemi uygularken 1960-1980 yılları arasında emanet sistemine geçmiştir. 1980’li yılların başından itibaren ise neo-liberal politikaların uygulanmasıyla birlikte ihale usulü yeniden devreye alınmıştır. Değişen iç ve dış koşullar nedeniyle İller Bankası 2011 yılında anonim şirket statüsü kazandı ve çalışmalarını İLBANK adıyla sürdürmeye devam etti.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.18.1.2/105.24.9, 13.04.1944.

30.1.0.0/74.470.2, 30.05.1955.

30.1.0.0/109.689.9, 31.05.1955.

30.1.0.0/109.689.12, 00.00.1955.

30.1.0.0/74.470.8, 00.00.1955.

30.1.0.0/110.691.2, 15.08.1957.

30.1.0.0/110.691.6, 00.00.1959.

30.1.0.0/73.462.3, 30.08.1966.

30.1.0.0/110.691.7, 00.00.1967.

30.18.1.2/166.44.2, 21.09.1962.

30.18.1.2/215.5.9, 27.01.1968.

30.18.1.2/325.6.16, 24.01.1975.

Resmî Yayınlar

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989 (1985) T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983 (1979) T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Kalkınma Plânı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967 (1963) T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972 (1968) T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 63, 6 Mart 1924.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 70, 17 Mayıs 1924.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 902, 30 Mayıs 1928.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 1471, 14 Nisan 1930.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 2433, 21 Haziran 1933.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 2435, 24 Haziran 1933.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 3029, 15 Haziran 1935.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 6039, 23 Haziran 1945.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 6642, 26 Haziran 1947.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 6953, 9 Temmuz 1948.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 9359, 16 Temmuz 1956.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 9906, 14 Mayıs 1958.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 17381, 25 Haziran 1981.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 27840, 8 Şubat 2011.

T.C. Resmî Gazete, Sayı 30942, 8 Kasım 2019.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 20, 1 Kasım 1937.

Dergiler, Gazeteler ve Ansiklopediler

Amme İdaresi Dergisi, Cilt 29, Sayı 1, 1996.

Arkitekt, Sayı 209-210, 5 Haziran 1949.

Arkitekt, Sayı 269, 3 Haziran 1954.

Bankacılık Ansiklopedisi, Ankara, 1983.

Cumhuriyet, 9 İkinciteşrin 1937.

İller Bankası Dergisi, Sayı 1, 1 Haziran 1967.

İller Bankası Dergisi, Sayı 2, 1 Ağustos 1967.

İller Bankası Dergisi, Sayı 3, 1 Ekim 1967.

İller Bankası Dergisi, Sayı 5, 1 Ocak 1968.

İller Bankası Dergisi, Sayı 33, 1 Mayıs 1970.

İller Bankası Dergisi, Sayı 47, 1 Temmuz 1970.

İller Bankası Dergisi, Sayı 37, 1 Eylül 1970.

İller Bankası Dergisi, Sayı 2, Şubat 1997.

İller Bankası Dergisi, Sayı 4, Ağustos 2000.

İller ve Belediyeler Dergisi, Sayı 185, Mart 1961.

İller ve Belediyeler Dergisi, Sayı 210, Nisan 1963.

İller ve Belediyeler Dergisi, Sayı 393-394, Temmuz-Ağustos 1978.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 4, Sayı 1, 1943.

Mimarlık, Sayı 3-4, 1947.

Mimarlık, Sayı 7, 1972.

Mimarlık, Sayı 11-12, 1973.

Türk Ansiklopedisi, Cilt XX, Ankara, 1972.

Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi, Cilt IV, İstanbul, 1974.

Türkiye Elektrik Kurumu Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, 1973.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

(1947) Kuvvetli Bir Bayındırlık Hamlesi *Mimarlık*, Sayı 3-4, s. 44-45.

(1949) Ankara İller Bankası Sergisi, *Arkitekt*, Sayı 209-210, s. 137-138.

(1958) 1950-1957 *İller Bankası Çalışmaları*, İller Bankası, Ankara.

(1981) *İller Bankası*, İller Bankası, Ankara.

(1980) *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, Haz.: Memduh YAŞA vd., Akbank Kültür Yayınları, İstanbul.

(1983) *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, İller Bankası Matbaası, Ankara.

- (1993) *Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Bankacılığı Araştırması*, Kent Basımevi, İstanbul.
- (1998) *Cumhuriyetimizin 75. Yılında İller Bankası'nın 65 Yılı* İller Bankası Matbaası, Ankara.
- (2001) *İller Bankası Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Faaliyet Raporu*, İller Bankası, Ankara.
- (2021) *İller Bankası Tanıtım Broşürü*, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ankara.
- BERK Ahmet (2003) İller Bankası ve Yerel Yönetimler, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 48, Ocak, s. 75-92.
- BOZOKLU Derya (2003) Atatürk Döneminde Bankacılık Sistemi ve Gelişimine Genel Bir Bakış, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 55, Mart, s. 269-302.
- ÇAKIR Tufan (2001) İller Bankası ile Belediyeler Arasındaki İlişkiler, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1, Aralık, s. 231-285.
- ÇİVİ Halil (1985) *Türkiye'de Bankacılık: Teori, Uygulama ve Sonuçlar*, Fon Matbaası, Ankara.
- ÇOKER Ziya (1986) *İller Bankası ve Mahallî İdareler*, İller Bankası Yayınları, Ankara.
- DİNÇEL Adnan (1973) Türkiye'de Elektriklendirme Hizmetlerinin Kısa Tarihçesi, *Türkiye Elektrik Kurumu Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, s. 9-16.
- DİNÇEL Adnan (1973) Türkiye'de Elektriklendirme Hizmetlerinin Anı ve Belgelerde Tarihlendirilmesi, *Türkiye Elektrik Kurumu Dergisi*, 50. Yıl Özel Sayısı, 1973, s. 87-119.
- DOĞAN Şevket (1968) *İller Bankası ve Belediyelerle Olan İlişkileri ve Yardımları*, Türkiye Belediyecilik Derneği, Ankara.
- DOYRAN Oğuz- YILDIRIM SİRKİNTİOĞLU Şükran (2022) Kurumsal Yönetim ve Performans İlişkisinin İncelenmesi: İller Bankası A.Ş. Örneği, *International European Journal of Managerial Research*, Cilt 6, Sayı 10, Ağustos, s. 35-54.
- DURANAY Niyazi-GÜRSEL Ersen-URAL Somer (1972) Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması, *Mimarlık*, Sayı 7, s. 67-108.

- DUYGULUER Feridun (1989) *İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.
- EFE Ali Erkan (1981) Yerel Yönetim Bankaları, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 93-113.
- ELDEM Sedat Hakkı (1973) Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı, *Mimarlık*, Sayı 11-12, s. 5-11.
- ERGÜVEN Ekrem (1938) *Şükri Kaya Sözleri-Yazıları 1927-1937*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- EROĞLU Nadir (2007) Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938), *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXIII, Sayı 2, s. 63-73.
- ERTUĞRUL Ahmet-ZAİM Osman (1996) *Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Yaklaşım*, Bilkamat İşletme ve Finans Yayınları, Ankara.
- GÜLGEÇ İlhan (1991) İmar Planlama Süreci ve Bu Süreçte İller Bankasının Yeri, *Türkiye’de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirilmesi, Dünya 15. Şehircilik Günü 3. Türkiye Şehircilik Kongresi 6-7-8 Kasım 1991*, İzmir, s. 26-38.
- GÜLER Birgül Ayman (1996) Kentsel Altyapı Finansmanı-Belediyeler Bankası: 1933-1945, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1, s. 87-105.
- İŞIKPINAR Hasan Hâlet (1963) Yurdumuzda Bölge Bölge Elektrikleme İmkânları, *İller ve Belediyeler Dergisi*, Sayı 210, s. 186-194.
- KAYRA Macit (1961) İller Bankası, *İller ve Belediyeler Dergisi*, Sayı 185, s. 51-54.
- KELEŞ Ruşen (1972) *100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- KILIÇ Vicdan Cevher-GÜL Hüseyin (2015) İller Bankasının İlbank A.Ş.’ye Dönüştürülmesinin Belediye Finansmanı Üzerindeki Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, 2015, s. 217-233.
- KOCAİMAMOĞLU Sururi (1983) *İller Bankası*, Bankacılık Ansiklopedisi, Ankara.
- KORKMAZ Hüseyin (2008) Antakya-Kahramanmaraş Graben Alanında Kurutulan Sulak Alanların (Amik Gölü, Emen Gölü ve Gâvur Gölü Bataklığı) Modellerinin Oluşturulması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, s. 19-37.
- (1974) *Kuruluşundan Bugüne Kadar İller Bankası 1945-1973*, Doğu Matbaası, Ankara.

- METİNER Zeki (1933) Bankamızın Kuruluşu ve İlk Genel Müdürümüz İsa Sönmez, *İller Bankası Dergisi*, Sayı 33, s. 18-20.
- (1970) İller Bankası'nın Kuruluşu ve İlk Genel Müdür Aşkı Naili Eren, *İller Bankası Dergisi*, Sayı 37, s. 18-19.
- NADİ Yunus (1937) Belediyeler Bankası ve Memleketimizde Şehircilik Hareketleri, *Cumhuriyet*, 9 İkinciteşrin, s. 1.
- REUTER Ernst (1943) Belediyeler Bankası, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 4, Sayı 1, s. 47-68.
- SERTER Gencay (2015) Belediyeler Bankası'ndan İlbank A.Ş.'ye Bir Dönüşümün Öyküsü, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 24, Sayı 4, s. 1-26.
- TAYŞİ İsmet (1978) Planlama Kavramının Kuramsal Nitelikleri ve Planlama Organizasyonunun Ülkemizdeki Evrim Süreci, *İller ve Belediyeler*, Sayı 393-394, Temmuz-Ağustos, s. 252-273.
- TEKELİ İlhan (1977) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Belediyecilik Anlayışının Oluşumu (1923-1930), *Mimarlık*, Sayı 2, s. 17-21.
- - İLKİN Selim (2004) *Cumhuriyet'in Harcı, İkinci Kitap: Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- (2009) *Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- (2009) *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- (2011) *Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TOPAL A. Kadir (1997) İller Bankası'na Genel Bir Bakış, *İller Bankası Dergisi*, Sayı 2, s. 2-8.
- TUĞLUOĞLU Fatih (2008) Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950), *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, Cilt 32, Sayı 4, s. 351-359.
- TURAN Şerafettin (1999) *Türk Devrim Tarihi IV, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- VARCAN Nezih (1988) İller Bankası ve Mahallî İdareler ile Olan İlişkileri, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, s. 419-433.

YENEN Mithat (1954) Türk şehirleri ve Türkiye’de şehircilik, *Arkitekt*, Cilt 1954, Sayı 269, s. 72-74.

YILMAZ Ömer (1994) *İller Bankası’nın Mahallî İdareler İle Olan İlişkisinin Dünü, Bugünü, Geleceği*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

YILMAZ Naci (2007) 1930-1946 Döneminde Türk Bankacılık Tarihi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.ilbank.gov.tr/sayfa/ilgili-bakanlik> (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2025)

<https://www.ilbank.gov.tr/sayfa/statu-ve-amac> (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2025)

<https://www.ilbank.gov.tr/storage/uploads/reports/ilbank-2022-faaliyet-raporu-tr.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2024).

Ekler

Yıl	Fon Miktarı (TL)	İkraz Miktarı (TL)
1945	-	5.951.147
1946	-	7.525.191
1947	14.490	13.811.760
1948	2.033.996	15.311.233
1949	13.282.801	15.702.576
1950	18.148.211	11.932.987
1951	21.840.758	10.749.558
1952	28.715.213	19.359.700
1953	39.561.478	28.745.837
1954	47.528.527	33.115.807
1955	35.244.990	29.786.111

Tablo 1- İller Bankası bütçesinden 1945-1950 dönemi için ayrılan sermaye¹²⁴

Yıllar	Harita İş Sayısı	Bedel (TL)
1923-1945	147	-
1936-1945	46	-
1946-1962	677	13.636.509

Tablo 2- İller Bankası tarafından yapılan harita işleri ve bedelleri¹²⁵

¹²⁴ BCA, 30.1.0.0/110.691.2, 15.08.1957.

¹²⁵ Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları, Ankara, 1983, s. 46.

Hidroelektrik Santral	Kapasite (kW)	Yıllık Üretim (kW)	Tesis Maliyeti (TL)	Bitiş Tarihi
Konya-Göksu	10.560	30.000.000	10.500.000	1955
Emet - Kayaköy	3.840	15.000.000	4.500.000	1955
Maraş-Ceyhan	3.750	12.000.000	8.500.000	1955
Erzurum-Tortum	16.800	90.000.000	10.000.000	1956
Kayseri-Sızır	6.900	38.000.000	7.000.000	1956
Isparta-Kovada	8.160	41.000.000	5.500.000	1956
Van-Bendimahi	4.400	20.000.000	6.000.000	1957
Rize-İkizdere	15.420	60.000.000	10.500.000	1958
Trabzon-Değirmendere	6.300	25.000.000	9.000.000	1958
Harbiye-Defne	3.000	13.000.000	3.000.000	-

Tablo 3 - İller Bankası tarafından 1950’li yıllarda inşasına başlanan enerji tesisleri¹²⁶

¹²⁶ BCA, 30.1.0.0/74.470.2, 30.05.1955.

Yıl	Nominal Sermaye (milyon TL)	Yıllık Sermaye Tahsilatı (milyon TL)	Ödenmiş Sermaye (milyon TL)
1966	600	50	524
1967	600	52	575
1968	1.200	71	646
1969	1.200	60	706
1970	1.200	72	778
1971	1.200	83	862
1972	1.200	89	951
1973	1.200	126	1.077
1974	1.200	123	1.200
1975	2.000	179	1.379
1976	2.000	175	1.554
1977	2.000	224	1.778
1978	2.000	222	2.000
1979	2.000	364	2.000
1980	2.000	551	2.000
1981	20.000	760	3.675
1982	20.000	1.560	5.235

Tablo 4- İller Bankasının 1973-1982 sürecinde sermaye tahsilat miktarları¹²⁷

¹²⁷ Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları, s. 25.

Yıllar	Harita	İmar Planı
1963-1967	1.449	703
1968-1972	1.656	866
1973-1977	1.656	866
1978-1983	1.643	167

*Tablo 5- Planlı Kalkınma Dönemi ile birlikte İller Bankasının harita ve imar planı sayısı*¹²⁸

Yıllar	Yatırım miktarı (trilyon TL)	Artış oranı
1963-1967	50.9	-
1968-1972	63.6	25
1973-1977	155	146
1978-1983	158.9	2.4

*Tablo 6- İller Bankasının 1963-1983 sürecindeki yatırım miktarları ve artış oranları*¹²⁹

¹²⁸ *İller Bankası Dergisi*, Ağustos 2000, s. 10

¹²⁹ *Aynı yer.*

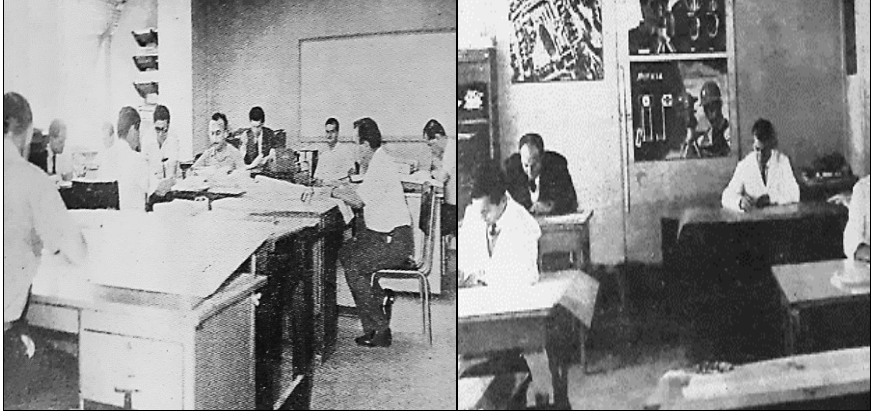
Yıllar	İçme Suyu	Enerji
1963-1967	15.282	61
1968-1972	21.107	35.165
1973-1977	21.107	69.105
1978-1983	33.972	81.325

Tablo 7- Planlı Kalkınma Dönemi ile birlikte İller Bankasının içme suyu ve enerji yatırım miktarları (milyar TL)¹

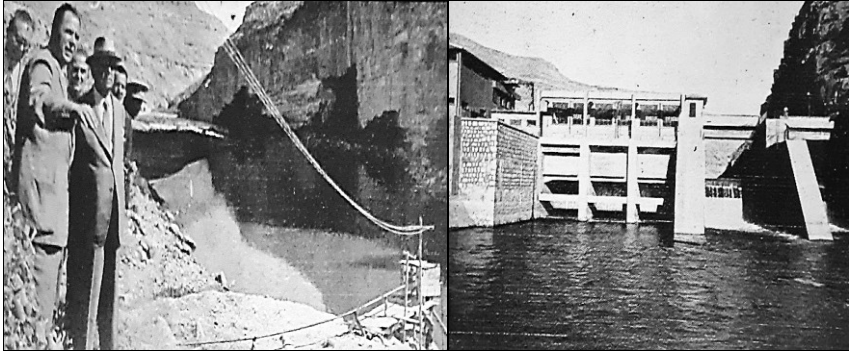

Görsel 1 - İller Bankasının ilk genel müdürü Aşki Naili Eren ve ilk genel müdürlük binası¹³⁰

¹³⁰ *Cumhuriyetin 60. Yılında İller Bankası Çalışmaları*, Ankara, 1983; *İller Bankası A.Ş. 2022 Faaliyet Raporu*, Ankara, 2023.

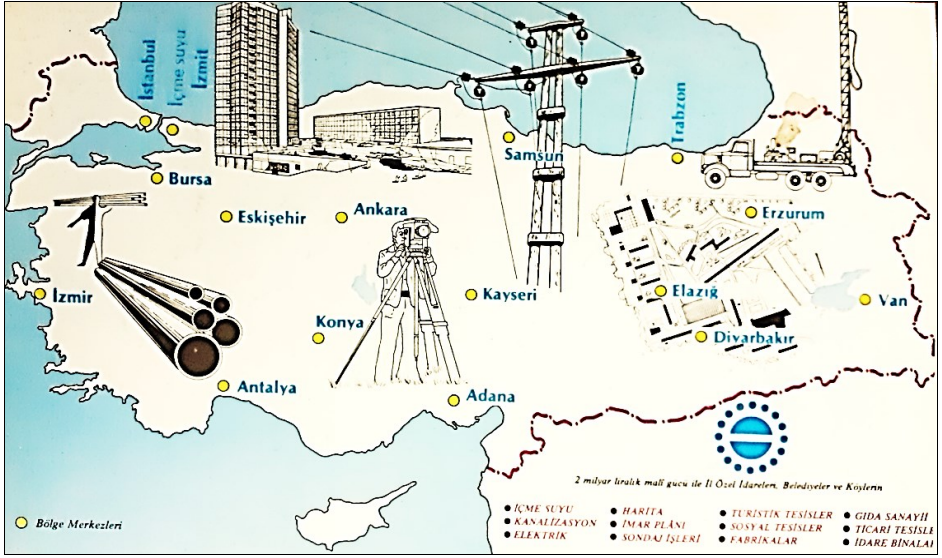
Görsel 2 ve 3 - İller Bankası proje ve resimhane dairesinde yürütülen çalışmalar¹³¹

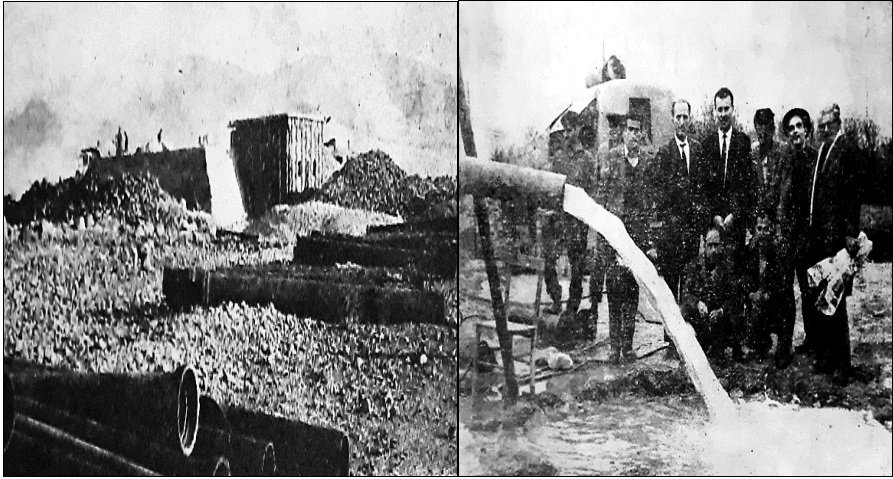
Görsel 4 ve 5 - Cumhurbaşkanı Celâl Bayar İller Bankasının bir hidroelektrik santral inşasında incelemelerde bulunurken¹³²

¹³¹ *İller Bankası Dergisi*, Sayı 3, 1 Ekim 1967, s. 22; *İller Bankası Dergisi*, Sayı 5, 1 Ocak 1968, s. 21.

¹³² *1950-1957 İller Bankası Çalışmaları*, İller Bankası, Ankara, 1958, s. 9.

Görsel 6 - İller Bankası Bölge Müdürlükleri¹³³

Görsel 7 ve 8 - İller Bankasının içme suyu hat döşeme ve sondaj işlerinden bir görüntü¹³⁴

¹³³ İller Bankası Dergisi, Sayı 7, Temmuz 1978.

¹³⁴ İller Bankası Dergisi, Sayı 47, 1 Temmuz 1970, s. 28; İller Bankası Dergisi, Sayı 1, 1 Haziran 1967, s. 21.